

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

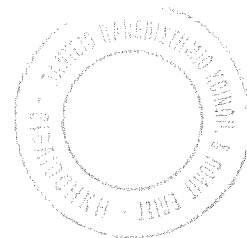
**«ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ.
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ»**

Επιμέλεια: Χαλκιάς Γιώργος

A.M. 0002M014

ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΒΑΣΙΚΕΣ ΈΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

- 1.1 Το Πολικό Αναπτυξιακό Πρότυπο
- 1.2 Το Πρότυπο της Τοπικής Ανάπτυξης
- 1.3 Βασικές Προϋποθέσεις Εφαρμογής της Τοπικής Ανάπτυξης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- 2.1 Εννοιολογικό Περιεχόμενο του Τουριστικού Κλάδου
- 2.2 Διαχρονική Εξέλιξη του Τουρισμού – Νέες Τάσεις
- 2.3 Ειδικές Μορφές Τουρισμού
 - 2.3.1 Κατηγορίες Ειδικών Μορφών Τουρισμού
- 2.4 Ειδικές Μορφές Τουρισμού και Τοπική Ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

- 3.1 Γενικά Χαρακτηριστικά και Βασικά Μεγέθη του Νομού
- 3.2 Τεχνικές και Κοινωνικές Υποδομές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

- 4.1 Φυσικοί Πόροι του Νομού Ευρυτανίας
- 4.2 Πολιτιστικοί Πόροι

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

- 5.1 Αναπτυξιακές Εταιρίες – Αυτοδιοίκηση
 - 5.1.1 Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
 - 5.1.2 Τοπική Αυτοδιοίκηση
- 5.2 Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας
- 5.3 Επαγγελματικοί και Κοινωνικοί Φορείς – Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
- 5.4 Αναπτυξιακές Δράσεις Άλλων Δήμων του Νομού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ

6.1 Ειδικές Μορφές Τουρισμού στην Ευρυτανία

6.2 Τουριστικές Μονάδες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΤΟΠΙΚΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην παρουσίαση του προτύπου της τοπικής ανάπτυξης και, μέσω της διασύνδεσής του με τον τουρισμό, στην ανάδειξη της σημασίας του ως μέσου περιφερειακής πολιτικής και του ρόλου του στην αντιμετώπιση περιφερειακών ανισοτήτων.

Η κεντρική υπόθεση εργασίας είναι ότι οι ειδικές μορφές τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν τον καταλύτη για την εφαρμογή του προτύπου τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης σε ορεινές, αγροτικές χωρικές ενότητες, απομονωμένες από μεγάλα αστικά οικονομικά κέντρα, οι οποίες παρουσιάζουν τα απαιτούμενα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Για τον έλεγχο της υπόθεσης αυτής επιλέχθηκε η περίπτωση του Νομού Ευρυτανίας, μιας περιοχής που συγκεντρώνει όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, γνώρισε την αναπτυξιακή υστέρηση και επιδιώκει να αναπτυχθεί μέσω μιας ενδογενούς διαδικασίας με έμφαση στον τουρισμό.

Για την συλλογή των στοιχείων που παρουσιάζονται στην εργασία χρησιμοποιήθηκαν η σχετική θεωρητική βιβλιογραφία, αντίστοιχες μελέτες που έχουν εκπονηθεί στο παρελθόν για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, στατιστικά στοιχεία για τον Νομό Ευρυτανίας από την Ε.Σ.Υ.Ε., καθώς και επιτόπια έρευνα στον Νομό, και ειδικότερα στους τοπικούς φορείς, προκειμένου να συγκεντρωθούν απαραίτητα στοιχεία που δεν ήταν εφικτή η εύρεσή τους μέσω εθνικών πηγών.

Πιο συγκεκριμένα η δομή της παρούσας εργασίας έχει ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αντικείμενο διερεύνησης αποτελεί το θεωρητικό πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης. Ειδικότερα παρουσιάζεται η σταδιακή μετατόπιση της έμφασης από το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης στο πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης και στην συνέχεια προσδιορίζονται τα βασικά εννοιολογικά χαρακτηριστικά και οι κύριοι άξονες της τοπικής ανάπτυξης, καθώς και οι προϋποθέσεις εφαρμογής της, σύμφωνα με τις θεωρητικές αναζητήσεις.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο εννοιολογικό περιεχόμενο του τουριστικού κλάδου και τη διαχρονική του εξέλιξη μέχρι και την εμφάνιση της τάσης των ειδικών μορφών τουρισμού. Ακολουθεί αναλυτική περιγραφή αυτών, προκειμένου να προσδιοριστούν τα αίτια ανάπτυξής τους και οι δυνατότητες συμβολής τους στην ενδογενή αναπτυξιακή διαδικασία.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα γενικότερα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του Νομού Ευρυτανίας, τα οποία διαμορφώνουν την αναπτυξιακή του φυσιογνωμία και αναδεικνύουν τόσο τις αδυναμίες του όσο και τις μελλοντικές αναπτυξιακές του τάσεις.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους τουριστικούς πόρους της Ευρυτανίας, φυσικούς και ανθρωπογενείς, οι οποίοι διαμορφώνουν το τουριστικό προϊόν, φανερώνουν τα τοπικά πλεονεκτήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες μέσω του τουρισμού, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στον εντοπισμό του κατάλληλου αναπτυξιακού προτύπου.

Το πέμπτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη δράση των αναπτυξιακών φορέων του Νομού Ευρυτανίας. Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της ενδογενούς ανάπτυξης, η συμμετοχή των τοπικών φορέων στην αναπτυξιακή διαδικασία είναι απαραίτητη και ο ρόλος τους καθοριστικός. Κρίθηκε λοιπόν αναγκαία μια αναλυτική προσέγγιση της δράσης των αυτοδιοικητικών φορέων και των αναπτυξιακών τους εταιριών, καθώς και άλλων τοπικών επαγγελματικών και κοινωνικών φορέων, προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης των τοπικών πόρων και της ενεργοποίησης του ενδογενούς δυναμικού.

Στο έκτο κεφάλαιο εξετάζεται η ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού στην Ευρυτανία, η επίδρασή τους στην τοπική ανάπτυξη και στην τοπική οικονομία, τα περιθώρια περαιτέρω προώθησής τους και οι αδυναμίες που εμφανίζουν. Επίσης παρουσιάζονται στοιχεία για την τουριστική υποδομή του Νομού, καθώς και για την τουριστική ζήτηση και προσφορά.

Στο έβδομο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση του Τοπικού Παραγωγικού Κυκλώματος. Ειδικότερα περιγράφεται η διάχυση των θετικών αποτελεσμάτων της ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού σε άλλους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, με συνέπεια την αναδιάρθρωση του τοπικού παραγωγικού συστήματος.

Τέλος, στο όγδοο κεφάλαιο διερευνάται ο βαθμός εφαρμογής του τοπικού αναπτυξιακού προτύπου στην Ευρυτανία, με βάση τις θεμελιώδεις θεωρητικές του αρχές και τις πολιτικές που ασκήθηκαν μέχρι πρόσφατα στον Νομό. Παράλληλα, επιχειρείται η κριτική σε συγκεκριμένες αναπτυξιακές ή στρατηγικές επιλογές καθώς και σε διαχειριστικές αδυναμίες που θεωρείται ότι δυσχεραίνουν την αναπτυξιακή διαδικασία στον Νομό.

1. ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Η διαμόρφωση του προτύπου ανάπτυξης αποτελεί βασική προϋπόθεση για την χάραξη και εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής καθώς και για τον προσδιορισμό συγκεκριμένης αναπτυξιακής στρατηγικής.

Η επιλογή αναπτυξιακού προτύπου επηρεάζεται σημαντικά τόσο από τα γεωφυσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά μιας χωρικής ενότητας, όσο και από εξωγενείς παράγοντες όπως η οικονομική συγκυρία και οι ευρύτεροι πολιτικοί και οικονομικοί προσανατολισμοί.

1.1 Το Πολικό Αναπτυξιακό Πρότυπο

Για πολλές δεκαετίες και μέχρι τα μέσα του '70 το κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο στηρίχθηκε στη θεωρία των πόλων ανάπτυξης. Κεντρική αντίληψη αυτού του προτύπου ήταν ότι η ανάπτυξη σχεδιάζεται από την Κεντρική Διοίκηση, η οποία και οργανώνει τις παραγωγικές δραστηριότητες στο χώρο¹. Πρακτικά επιδιώκεται, μέσω των δημοσίων επενδύσεων και της δημιουργίας βασικών υποδομών, η προώθηση επιλεγμένων οικονομικών κλάδων στις περιοχές πόλους. Οι «προωθητικοί» αυτοί τομείς της οικονομίας θεωρούνται «κλειδιά» στην προσπάθεια ανάπτυξης, καθώς αξιοποιώντας τις οικονομίες συγκέντρωσης ή κλίμακας που προκύπτουν από την επέκτασή τους συμβάλλουν, μέσω των διακλαδικών διασυνδέσεων που δημιουργούνται, στη διάχυση της ανάπτυξης στην περιβάλλουσα περιφέρεια.

Οι παραπάνω αναπτυξιακές επιλογές υπέστησαν σταδιακά έντονη κριτική και αμφισβήτηση. Σημείο αιχμής αυτής της κριτικής αποτέλεσε η άποψη θεωρητικών² ότι με το μοντέλο πολιτικής ανάπτυξης δημιουργείται ένας χωρικός δυϊσμός στις παραγωγικές δραστηριότητες με τους πόλους να διατηρούν τις εξειδικευμένες και τεχνολογικά προηγμένες λειτουργίες και να αφήνουν στην περιφέρεια λειτουργίες χαμηλής ειδίκευσης και περιορισμένης απόδοσης. Με αυτό τον τρόπο αποδυναμώνεται η περιφέρεια καθώς όχι μόνο υποβαθμίζεται το

¹ Barquero Vasquez Antonio: «Τοπική Ανάπτυξη. Μία στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης», 1991.

² Myrdal, Friedmann, Aydalot, Planque

τοπικό εργατικό δυναμικό, αλλά και δημιουργούνται ενδοπεριφερειακές ροές συντελεστών και προϊόντων προς τις περιοχές – πόλους.

Μια άλλη κατεύθυνση στην οποία κινήθηκε η κριτική στο μοντέλο των πόλων ανάπτυξης, ήταν ότι η προσέγγιση της ανάπτυξης είναι «εκ των άνω» και γίνεται χωρίς την συμμετοχή τοπικών φορέων και του τοπικού πληθυσμού στο σχεδιασμό και την λήψη των αποφάσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αγνοούνται οι ιδιαιτερότητες των περιοχών, να μην λαμβάνονται υπόψη οι ίδιοι πόροι τους και να μην υπάρχει μία εσωτερική εποπτεία της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Αυτές οι αδυναμίες της στρατηγικής της ανάπτυξης «εκ των άνω», σε συνδυασμό με τα προβλήματα που εμφανίστηκαν στη διεθνή οικονομία μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις οδήγησαν στα τέλη της δεκαετίας του '70 στην κορύφωση της κρίσης του κυρίαρχου αναπτυξιακού προτύπου των «πόλων ανάπτυξης», στην αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων και στην υιοθέτηση της στρατηγικής της «από τη βάση» ανάπτυξης, που υλοποιούνται με την εφαρμογή του προτύπου της **τοπικής ή ολοκληρωμένης – ενδογενούς ανάπτυξης**.

1.2 Το Πρότυπο της Τοπικής Ανάπτυξης

Ο όρος «ολοκληρωμένη ανάπτυξη» αντιπροσωπεύει μια διαδικασία με την οποία επιδιώκεται η προώθηση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, στις οποίες μία χωρική ενότητα εμφανίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα καθώς και η εκμετάλλευση και αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και των πλουτοπαραγωγικών πηγών της. Παράλληλα επιδιώκεται η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων χωρίς την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένα σημεία του χώρου.

Με την υιοθέτηση του προτύπου της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και την έμφαση στις οικονομικές δραστηριότητες όπου εμφανίζονται τοπικά πλεονεκτήματα επιχειρείται η ολοκλήρωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος και η τόνωση των ενδοπεριφερειακών ροών, σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων.

Επιχειρώντας να προσδιορίσουμε εννοιολογικά την τοπική ανάπτυξη θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι αναφέρεται σε μια διαδικασία διαρθρωτικών αλλαγών που οδηγούν σε οικονομική μεγέθυνση, αλλά δεν υποδηλώνει την ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης και αυστηρά οριοθετημένης χωρικής μονάδας.

Αναφέρεται στην ανάπτυξη που στηρίζεται σε τοπικούς παράγοντες και τοπικές πρωτοβουλίες.

Η τοπική ανάπτυξη είναι μια μορφή περιφερειακής ανάπτυξης όπου τοπικοί παράγοντες (οργανισμοί, φορείς, επιμελητήρια, τοπικές επιχειρήσεις, τοπική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα) συνιστούν τους βασικούς μοχλούς της αναπτυξιακής διαδικασίας³. Ο πυρήνας δηλαδή της τοπικής ανάπτυξης δεν είναι ένα σύνολο φυσικών και γεωγραφικών χαρακτηριστικών, αλλά κυρίως ένα σύνολο οικονομικών, ανθρώπινων, πολιτιστικών και θεσμικών πόρων που διαθέτει η κάθε χωρική ενότητα.

Σε τοπικό επίπεδο αξιοποιούνται η παραγωγική δομή, η αγορά εργασίας, η επιχειρηματικότητα, οι φυσικοί πόροι, η κοινωνική και πολιτική δομή, οι παραδόσεις και η πολιτιστική κληρονομιά και δραστηριότητα, πάνω στις οποίες μπορεί να αρθρωθεί η οικονομική μεγέθυνση και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού⁴.

Σύμφωνα με τους Coffey και Polese στην τοπική ανάπτυξη μπορούν να αναγνωρισθούν **τρεις διαστάσεις**:

α) η οικονομική διάσταση που αναφέρεται στην οργάνωση των τοπικών συντελεστών παραγωγής από τους τοπικούς επιχειρηματίες σε επίπεδα που θα τους καθιστούν ανταγωνιστικούς στις διαπεριφερειακές αγορές.

β) η κοινωνικοπολιτιστική διάσταση που αφορά το σύστημα αξιών και θεσμών, το οποίο αποτελεί τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας.

γ) η πολιτικοδιοικητική διάσταση που συνδέεται με τη δημιουργία ενός ευνοϊκού οικονομικού πλαισίου, το οποίο θωρακίζει την χωρική ενότητα από δυσμενείς εξωτερικές επιπτώσεις και αναδεικνύει την τοπική δυναμική.

Οι Coffey και Polese υποστηρίζουν ότι η διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης δεν είναι βραχυχρόνια ούτε συντελείται σε μία φάση. Υπάρχουν **τέσσερα στάδια** από τα οποία πρέπει να περάσει η τοπική οικονομία και είναι τα ακόλουθα:

1. Εμφάνιση της τοπικής επιχειρηματικότητας, η οποία αποτελεί απαραίτητη συνθήκη και αφετηρία της διαδικασίας αυτόνομης ανάπτυξης, με τη δημιουργία τοπικών επιχειρήσεων.

³ Παπαδασκαλόπουλος, στο Χριστοφάκης Μανώλης, «Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική», 2001

⁴ Coffey και Polese, στο Χριστοφάκης Μανώλης, «Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική», 2001

2. Ανάπτυξη ενός δικτύου τοπικών επιχειρήσεων με στόχο την προώθηση της μεταξύ τους συνεργασίας, κυρίως σε ό,τι αφορά την πληροφόρηση και την διάχυση καινοτομιών.
3. Επέκταση των τοπικών επιχειρήσεων με εξαγωγές σε υπερπεριφερειακές αγορές.
4. Επίτευξη μιας οικονομικής διάρθρωσης με λειτουργίες και επιχειρηματικές υπηρεσίες που βρίσκονται κάτω από τοπικό έλεγχο.

Οι Robert J. Bennet και Gunter Krebs⁵ επισημαίνουν ότι η τοπική – ενδογενής ανάπτυξη αφορά ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, οι οποίοι συνδυαζόμενοι ενθαρρύνουν την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών.

Ο συντονισμός αυτών των παραγόντων (υποδομές, κεφάλαιο προς επένδυση, επιχειρηματικότητα, καινοτομία, θεσμικό πλαίσιο) και η μεταξύ τους συνεργασία αποτελούν αναγκαία συνθήκη για την τοπική-ενδογενή οικονομική ανάπτυξη. Η συνεργασία αποτυπώνεται στη δημιουργία ενός μηχανισμού, ο οποίος θα εγγυάται και θα διασφαλίζει μια επιτυχή και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη και στον οποίο οι ρόλοι θα είναι διακριτοί και συγκεκριμένοι.

Υπό αυτούς τους όρους, η τοπική ανάπτυξη αποτελεί μια διαδικασία που αναφέρεται σε επίπεδο χαμηλότερο τόσο από το κρατικό όσο και από το περιφερειακό. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται μέσα στο πλαίσιο μιας τοπικής αγοράς εργασίας και συχνά καλύπτει μια επιφάνεια ίση προς ή μεγαλύτερη από μια περιοχή τοπικής εξουσίας (κυβέρνησης – αυτοδιοίκησης), αλλά με δραστηριότητα εστιασμένη σε ειδικές θέσεις, τομείς ή κοινωνικές ομάδες. Το στοιχείο δηλαδή το οποίο πάντα υπεισέρχεται στο θέμα είναι η τοπική εξουσία. Επιπλέον ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στον εκτεταμένο και ταχύτατα αναπτυσσόμενο ρόλο του ιδιωτικού τομέα, στη διάρθρωσή του, στα εμπορικά και επαγγελματικά επιμελητήρια, στα όργανα συλλογικής κοινωνικής ευθύνης, στις αναπτυξιακές εταιρίες, στα συμμετέχοντα κεφάλαια, στις επιχειρηματικές δράσεις και σε άλλους τομείς συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Η διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης διακρίνεται από υψηλό βαθμό αυτονομίας. Στο σχετικό αναπτυξιακό πρότυπο η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι συνέπεια της αποκέντρωσης της παραγωγής και της

⁵ Krebs Gunter and Bennet J. Robert: «Local Economic Development», London 1991, Belhaven Press.

λειτουργίας των τοπικών επιχειρήσεων κάτω από μη τοπικό έλεγχο, παράλληλα με μια διαδικασία βιομηχανικής αναχωροθέτησης. Είναι αποτέλεσμα της ανάδυσης μιας νέας επιχειρηματικότητας από εντόπιους κυρίως επιχειρηματίες, που αναλαμβάνουν την αξιοποίηση των τοπικών πόρων και τον μετασχηματισμό τους σε προϊόντα και υπηρεσίες με στόχο την κάλυψη αναγκών της τοπικής αγοράς, αλλά και επέκταση της δραστηριότητάς τους σε ξένες αγορές.

Ένα πρότυπο τοπικής ανάπτυξης ικανό να εγγυηθεί την αυτονομία της διαδικασίας μετασχηματισμού του τοπικού οικονομικού συστήματος πρέπει να βασίζεται σε τοπικά χαρακτηριστικά και στη δυνατότητά του να ελέγχει ορισμένες θεμελιώδεις μεταβλητές. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Garafoli⁶, θα πρέπει να βασίζεται:

- Στη χρήση τοπικών πόρων όπως είναι οι πρώτες ύλες, η εργασία, η επιχειρηματικότητα, το τοπικό κεφάλαιο, ειδικευμένες γνώσεις στην παραγωγική διαδικασία και στη διαχείριση.
- Στη δυνατότητα να ελέγχεται τοπικά η διαδικασία συσσώρευσης.
- Στη δυνατότητα του τοπικού συστήματος για καινοτομία
- Στη δυνατότητα ανάπτυξης ενδοκλαδικών και διακλαδικών παραγωγικών αλληλεξαρτήσεων και διασυνδέσεων σε τοπικό επίπεδο.

Θα πρέπει να τονισθεί βέβαια ότι η τοπική ανάπτυξη δεν συνεπάγεται την ύπαρξη μιας κλειστής οικονομίας. Οι τοπικές οικονομίες δεν είναι συστήματα τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν αυτοδύναμα. Οι δυνατότητες ανάπτυξής τους καθώς και τα βασικά διαρθρωτικά και λειτουργικά τους χαρακτηριστικά συνδιαμορφώνονται τόσο από τους εσωτερικούς μηχανισμούς όσο και από τη σύνδεσή τους με την εθνική ή τη διεθνή οικονομία.

Όπως επισημαίνει ο Garafoli η τοπική ανάπτυξη ουσιαστικά σημαίνει :

1. Ικανότητα μετασχηματισμού του κοινωνικοοικονομικού συστήματος.
2. Ικανότητα αντίδρασης σε εξωτερικές προκλήσεις
3. Προώθηση της κοινωνικής πληροφόρησης
4. Ικανότητα εισαγωγής ειδικών μορφών κοινωνικής ρύθμισης σε τοπικό επίπεδο, που ευνοούν τα παραπάνω σημεία.

⁶ Garafoli, στο Χριστοφάκης Μανώλης, «Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική», 2001

«Ενδογενής ανάπτυξη είναι, με άλλα λόγια, η ικανότητα να καινοτομεί κανείς σε τοπικό επίπεδο.» (Garafoli)

1.3 Βασικές Προϋποθέσεις Εφαρμογής της Τοπικής Ανάπτυξης

Προκειμένου να δρομολογηθεί η διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης θα πρέπει να ικανοποιούνται ορισμένες θεμελιώδεις προϋποθέσεις, οι οποίες θα διαμορφώσουν τις συνθήκες και το απαιτούμενο πλαίσιο που θα δώσουν την κατάλληλη ώθηση στην τοπική ανάπτυξη.

Σε πολιτικό και διοικητικό επίπεδο, το θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να έχει αποκεντρωτικό χαρακτήρα και να προσανατολίζεται στην ενίσχυση των τοπικών θεσμών. Η τοπική αυτοδιοίκηση διαθέτει το πλεονέκτημα της άμεσης επαφής με τον τοπικό πληθυσμό και της επαρκούς γνώσης των τοπικών αναγκών.

Η μεταβίβαση και εκχώρηση πόρων και αρμοδιοτήτων στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους καθιστά βιώσιμους, ισχυρούς και πολιτικά αυτοδύναμους δίνοντάς τους τη δυνατότητα να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την ενεργοποίηση των ενδογενών παραγωγικών τους δυνάμεων καθώς και την ευθύνη σημαντικού μέρους της χρηματοδότησης της τοπικής ανάπτυξης.

Μια άλλη βασική προϋπόθεση της τοπικής ανάπτυξης είναι η *οριοθέτηση «μικροπεριφερειών προγραμματισμού»* με κριτήριο την ομοιογένεια των χαρακτηριστικών και των αναπτυξιακών συνθηκών των χωρικών μονάδων καθώς και τη συνάφεια των προβλημάτων τους. Με την υιοθέτηση αυτού του κριτηρίου είναι δυνατή η κατάρτιση και εφαρμογή ενιαίων αλλά και πιο αποτελεσματικών προγραμμάτων και δράσεων τοπικής ανάπτυξης από τους τοπικούς φορείς.

Ιδιαίτερη βαρύτητα για την επίτευξη της αυτοδύναμης τοπικής ανάπτυξης έχει η *διάχυση της γνώσης, της καινοτομίας και της σύγχρονης τεχνολογίας*, προσαρμοσμένων πάντα στα τοπικά δεδομένα. Η επιβίωση και η εξέλιξη των περιοχών και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε αυτές, μέσα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον προϋποθέτει τη δημιουργία μιας σύγχρονης καινοτομικής οικονομίας, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τη διάχυση της γνώσης και της καινοτομίας. Το πρώτο και καθοριστικό βήμα για την εκπλήρωση αυτού του στόχου είναι η ανάπτυξη της δεκτικότητας της τοπικής κοινωνίας σε καινοτομικές δράσεις και η βελτίωση της

ικανότητας απορρόφησης και ενσωμάτωσης των πληροφοριών στις τοπικές οικονομικές λειτουργίες. Συνεπώς η βελτίωση της ποιότητας των ανθρώπινων πόρων και η αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού με νέες ικανότητες και δεξιότητες θεωρείται βασική προτεραιότητα καθώς μπορεί να αποτελέσει ισχυρό κίνητρο για τη δημιουργία ή τη μετεγκατάσταση νέων, σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων, καθιστώντας την περιοχή οικονομικά ελκυστικότερη.

Η τοπική ανάπτυξη θα πρέπει επίσης να στηρίζεται στην *ενεργοποίηση και κινητοποίηση των φορέων του τοπικού πληθυσμού* και στην εξασφάλιση της «τοπικής κοινωνικής συναίνεσης», η οποία αποτυπώνεται στη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Η *νοοτροπία του τοπικού πληθυσμού* αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο σημείο για την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία. Πέρα από την καινοτομία, τη γνώση και την πληροφόρηση απαιτείται ενίσχυση της δημιουργικότητας και της προθυμίας για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης καθώς και η επικράτηση ενός κλίματος αποδοχής των αναπτυξιακών προτάσεων και προοπτικών.

Οι *τοπικοί φορείς* (επιμελητήρια, επαγγελματικές ενώσεις, εργατικά κέντρα) έχοντας πληρέστερη γνώση των προβλημάτων, των δυνατοτήτων και των ιδιομορφιών των περιοχών, σε σχέση με τον κεντρικό προγραμματιστή, επιβάλλεται να έχουν ισχυρό λόγο και ρόλο στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Η προώθηση των επιλογών τους διασφαλίζεται με τη συμμετοχή τους στη διαδικασία του προγραμματισμού, ενώ παράλληλα τίθενται οι βάσεις για την ενδυνάμωση της τοπικής επιχειρηματικότητας και τη δραστηριοποίηση των ανθρωπίνων πόρων της περιοχής.

Συμπέρασμα

Επιχειρώντας να προσδιορίσουμε την έννοια και το περιεχόμενο της τοπικής ανάπτυξης, συμπεραίνουμε ότι έχει διατυπωθεί πλήθος εννοιών και έχουν υπάρξει αρκετές ερμηνείες και προσεγγίσεις με μικρές παραλλαγές αλλά και σημαντικές αλληλοκαλύψεις. Αυτό οφείλεται σαφώς και στις διαφοροποιήσεις των περιπτώσεων. Ωστόσο ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να καταλήξουμε ότι κοινός τόπος όλων των προσεγγίσεων είναι ότι η τοπική ανάπτυξη:

- Δεν έχει μόνο οικονομική διάσταση
- Προϋποθέτει την ενεργοποίηση της τοπικής επιχειρηματικότητας, των τοπικών φορέων και του πληθυσμού.

- Σχεδιάζεται τοπικά
- Βασίζεται στην αξιοποίηση τοπικών πόρων.

Οι φορείς της τοπικής ανάπτυξης είναι:

- η Τοπική Αυτοδιοίκηση στους επιμέρους βαθμούς της
- οι τοπικές επιχειρήσεις
- οι τοπικοί οργανισμοί και θεσμοί: επιμελητήρια, επαγγελματικές ενώσεις, εργατικά κέντρα, εκπαιδευτικά ιδρύματα
- οι αναπτυξιακές εταιρείες

Το πρότυπο της τοπικής ανάπτυξης δεν υιοθετείται πάντα εξολοκλήρου. Συνηθισμένη πρακτική είναι ο συνδυασμός του με το πολικό πρότυπο, σε διάφορες προσαρμογές. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει το κάθε πρότυπο και η άμβλυνση των αδυναμιών που παρουσιάζουν. Το πολικό πρότυπο ευνοεί τη δημιουργία εξωτερικών και εσωτερικών οικονομιών, τη διάχυση της ανάπτυξης στην περιβάλλουσα περιφέρεια και εμποδίζει την υπερσυγκέντρωσή της σε ένα σημείο. Το πρότυπο της τοπικής ανάπτυξης, μέσω της αξιοποίησης των τοπικών πόρων και την ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας, διευρύνει τις τοπικές αγορές, συγκρατεί τον τοπικό πληθυσμό και προστατεύει τις περιφέρειες από την ανάπτυξη σχέσεων εξάρτησης με τις περιοχές-πόλους.

Η επιλογή του κατάλληλου αναπτυξιακού προτύπου για κάθε περιοχή πραγματοποιείται μετά από συστηματική διερεύνηση των δυνατοτήτων, των ιδιαιτεροτήτων και τυχόν περιορισμών που μπορεί να υπάρχουν.

Μετά την ανάλυση των βασικών εννοιών και πολιτικών για την τοπική ανάπτυξη, η ενότητα που ακολουθεί επικεντρώνεται στον τουριστικό κλάδο και στις ειδικές μορφές του, ως παράγοντα που μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην τοπική ανάπτυξη πολλών περιοχών.

2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Εννοιολογικό Περιεχόμενο του Τουριστικού Κλάδου

Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι ο τουρισμός, ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας, μπορεί να αποτελέσει υπό προϋποθέσεις, καθοριστικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης. Η διεθνής πρακτική έχει αποδείξει ότι ένας δυναμικός τουριστικός κλάδος προκαλεί αξιόλογες οικονομικές εισροές και αποφέρει υψηλά συναλλαγματικά έσοδα, διεγείροντας ταυτόχρονα την επενδυτική δραστηριότητα. Παράλληλα συμβάλλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την προσφορά νέων ευκαιριών απασχόλησης.

Ο τουρισμός με την σύγχρονη μορφή του μπορεί να προσδιοριστεί ως «η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους σε έναν άλλο, με αποκλειστικό σκοπό την ικανοποίηση τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών τους και η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των ανθρώπων αυτών»⁷.

Ο παραπάνω ορισμός, όπως είναι προφανές, περιλαμβάνει δύο σκέλη. Το πρώτο μέρος αντιπροσωπεύει το καταναλωτικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση. Το δεύτερο σκέλος αφορά το καθαρά παραγωγικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική προσφορά. Όμως τόσο η τουριστική προσφορά όσο και η τουριστική ζήτηση προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός προϊόντος που μπορεί να εκφραστεί ποσοτικά και ποιοτικά. Αυτό είναι το **τουριστικό προϊόν** και αποτελείται από τις τουριστικές υπηρεσίες.

Ο τουρισμός αποτελεί τμήμα του παραγωγικού μηχανισμού μιας οικονομίας και σαν τέτοιο θα πρέπει η αποδοτικότητά του να εξετάζεται όχι μόνο με κριτήρια επίτευξης ποσοτικοποιημένων στόχων σε βραχυχρόνιο ορίζοντα, μέσα στο στενό πλαίσιο της τουριστικής οικονομίας. Αντίθετα πρέπει να εξετάζεται και με μακροχρόνιες προοπτικές της ουσιαστικής συμβολής του στην επίτευξη ευρύτερων στόχων οικονομικής ανάπτυξης.

⁷ Ηγουμενάκης Ν. Γ., «Τουριστική Πολιτική», 1997.

2.2 Διαχρονική Εξέλιξη του Τουρισμού – Νέες Τάσεις

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '50 ο διεθνής τουρισμός περιοριζόταν σε ένα μικρό αριθμό ευρωπαϊκών κρατών και είχε τη μορφή του μεμονωμένου τουρισμού, αποτελώντας ουσιαστικά μια κλειστή, ελιτίστικη οικονομική δραστηριότητα. Η μεταπολεμική ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού στηρίχθηκε στο **μοντέλο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού** και είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τη **μαζικότητα**, την **ομαδικότητα** και τον **διεθνισμό**.

Ο τουρισμός άρχισε σταδιακά να αναπτύσσεται και να μεγεθύνεται θεαματικά. Καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη διαδραμάτισε η δρομολόγηση των πρώτων μεγάλων αεροπλάνων, που προσέφεραν ταχύτερη και οικονομικότερη μετακίνηση των τουριστών από τους τόπους διαμονής τους στους τουριστικούς προορισμούς. Άλλοι αποφασιστικοί παράγοντες υπήρξαν η σημαντική αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η βελτίωση των όρων εργασίας και της αμοιβής των εργαζομένων, η εξασφάλιση κοινωνικών παροχών στις ευρύτερες εργατικές τάξεις, η αστικοποίηση πολλών περιοχών και η ανάγκη κάλυψης των τουριστικών αναγκών των κατοίκων τους, η αλματώδης ανάπτυξη όλων των συγκοινωνιακών μέσων, η εμφάνιση των τουριστικών επιχειρήσεων με τη μορφή των τουριστικών πρακτόρων και των οργανωτών ταξιδιών (tours operators), η διεθνοποίηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας κ.α. Όλα αυτά οδήγησαν στη δημιουργία ενός συνεχώς διογκούμενου τουριστικού ρεύματος και στη ραγδαία αύξηση του οικονομικού τζίρου στη διεθνή τουριστική αγορά για την απόκτηση τουριστικών πακέτων ή μεμονωμένων τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.

Την περίοδο εκείνη, το μοντέλο του μαζικού, οργανωμένου τουρισμού προωθήθηκε από πολλούς Διεθνείς Οργανισμούς (ΟΗΕ, ΟΟΣΑ) ως η ενδεδειγμένη στρατηγική ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών. Στη στρατηγική αυτή υπερτονιζόταν ο συναλλαγματοφόρος ρόλος του τουρισμού και κεντρική στόχευση ήταν να λειτουργήσει ο τουρισμός ως μηχανισμός ανακατανομής του παγκόσμιου πλούτου από τις βιομηχανικές χώρες στις αναπτυσσόμενες, που η κοινωνία τους είναι προσανατολισμένη στην παραγωγή πρώτων υλών και όπου οι φυσικοί πόροι προσφέρονται για την ανάπτυξη του τουρισμού. Έτσι σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου και στηριζόμενες στην αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος έθεσαν ως κεντρικό πολιτικό στόχο την ταχύρυθμη και δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού και οδηγήθηκαν στην εξειδίκευση στην παραγωγή τουριστικών προϊόντων.

Η εφαρμογή της παραπάνω στρατηγικής θεωρείται ότι είχε τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις στις οικονομίες των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών. Ωστόσο μοιραία το συγκεκριμένο μοντέλο οδηγήθηκε σε κρίση στα τέλη της δεκαετίας του '70 και κλιμακωτά άρχισε να εγκαταλείπεται. Αναζητώντας τους λόγους που προκάλεσαν την κρίση μπορούμε να εντοπίσουμε ως κύριο αίτιο την άναρχη και στρεβλή ανάπτυξη του τουρισμού. Ο τουρισμός αντιμετωπίστηκε μονοδιάστατα ως εισροή συναλλάγματος, χωρίς να υπάρχει μια ορθολογιστική χωροταξική κατανομή των τουριστικών δραστηριοτήτων ούτε αντικειμενικά κριτήρια αξιολόγησης των επενδύσεων που πραγματοποιούνται. Ταυτόχρονα οι πολιτικές εξουσίες δεν μερίμνησαν για τη δημιουργία βασικών έργων τουριστικής υποδομής, για τη συστηματική μελέτη της τουριστικής αγοράς και τέλος για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, από την οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό ο ίδιος ο τουρισμός. Το γεγονός αυτό είχε ως επακόλουθο την ποιοτική υποβάθμιση των τουριστικών προϊόντων των αναπτυσσόμενων χωρών και συνεπώς τη μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους στη διεθνή τουριστική αγορά, η οποία συνοδεύτηκε από αλυσιδωτές αρνητικές επιπτώσεις σε άλλους κλάδους της οικονομικής τους δραστηριότητας.

Στη θέση αυτού του μοντέλου αναπτύσσεται μια διαφορετική αναπτυξιακή προσέγγιση πιο επιλεκτική και πιο εξατομικευμένη που δίνει έμφαση στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα. Η νέα εποχή για τον παγκόσμιο τουρισμό χαρακτηρίζεται από την υπερτμηματοποίηση της τουριστικής ζήτησης και την ανάγκη για μεγαλύτερη ευελιξία στην τουριστική προσφορά. Το νέο αυτό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης στηρίζεται στις **ειδικές μορφές τουρισμού**.

2.3 Ειδικές μορφές Τουρισμού

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μία αξιοσημείωτη ανάπτυξη πολλών νέων τουριστικών προϊόντων και δραστηριοτήτων στα οποία αποδίδεται η ονομασία **«ειδικές μορφές τουρισμού»**.

Ειδικές μορφές τουρισμού είναι αυτές οι οποίες έχουν ως βασικό συστατικό το ειδικό κίνητρο στο ταξίδι και κυρίως χαρακτηριστικά τους είναι ο νέος οργανωτικός χαρακτήρας, οι διαφοροποιημένες τουριστικές δραστηριότητες, το καινοτομικό περιεχόμενο, η εξειδικευμένη ζήτηση. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα

σημαντικό αριθμό μορφών τουρισμού οι οποίες συνθέτουν μια διαφοροποιούμενη ειδική τουριστική ζήτηση και μια αντίστοιχα διαμορφούμενη ειδική τουριστική προσφορά. Στην αρχική τους εκδοχή αντιπροσώπευαν μια εξειδικευμένη τουριστική ζήτηση που αναφερόταν στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο. Στη συνέχεια πολλαπλασιάστηκαν ως αποτέλεσμα της τμηματοποιημένης τουριστικής ζήτησης, η οποία ενεργοποιεί και την τουριστική προσφορά, δημιουργώντας έτσι τις ανάλογες υποδομές, προκειμένου να καλύψουν τις νέες τουριστικές ανάγκες που προκύπτουν. Αυτές οι μορφές τουρισμού είναι οικονομικά αποδοτικότερες, δεν συνδέονται απαραίτητα με τις θερινές διακοπές και δεν εξαρτώνται απόλυτα από τους tours operators.

Η ραγδαία άνοδος των ειδικών μορφών τουρισμού αποτελεί τη φυσική εξέλιξη μιας σειράς ριζικών μεταβολών που έχουν συντελεστεί στον τουριστικό κλάδο σε διεθνές επίπεδο. Αφετηρία των αλλαγών αυτών, όπως έχει επισημανθεί και παραπάνω, υπήρξε η «υποχώρηση» του κλασσικού προτύπου του οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Οι αρνητικές συνέπειες που προξένησε ο μαζικός τουρισμός στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον πολλών τουριστικών περιοχών, οδήγησε στη μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών προς ηπιότερες μορφές τουρισμού.

Παράλληλα υπήρξε αλλαγή στα κίνητρα για ταξίδι. Από την περίοδο του ενός κυρίαρχου κινήτρου για ταξίδια (όπως η ψυχαγωγία ή η ξεκούραση), που επικράτησε έως και τη δεκαετία του '70, υπήρξε μετάβαση στην περίοδο ανάδειξης του **πολυκίνητρου τουρισμού** δηλαδή της αναζήτησης ενός συνδυασμού τουριστικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια των ταξιδιών (π.χ. συνδυασμός ψυχαγωγίας, φυσιολατρίας, αθλητισμού). Ιδιαίτερα θα πρέπει να τονισθεί επίσης η διαρκώς ενισχυόμενη τάση που δίνει έμφαση στον τουρισμό στη φύση και το καθαρό περιβάλλον, ο οποίος παρέχεται από μικρές, ευέλικτες και υψηλών προδιαγραφών τουριστικές επιχειρήσεις, οριζόντιας και όχι κάθετης δόμησης.

Ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού υπήρξε η γενικότερη άνοδος του βιοτικού επιπέδου, ειδικά στις κύριες χώρες αποστολής τουριστών, η οποία με τη σειρά της επέδρασε θετικά τόσο στο ύψος της μέσης τουριστικής δαπάνης όσο και στη χρονική διάρκεια των διακοπών. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν σημαντικά τη ζήτηση για ειδικές μορφές τουρισμού, δημιουργώντας νέα κίνητρα για διακοπές ειδικών μορφών, επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο και αυξάνοντας τη γενική τουριστική ζήτηση.

Τέλος σημαντική για την ανάδειξη των ειδικών μορφών τουρισμού κρίνεται η συμβολή της τεχνολογικής εξέλιξης. Ειδικότερα η τεχνολογία του διαδικτύου έχει ανατρέψει πλήρως τα δεδομένα του τουριστικού κλάδου. Ο τουρίστας αποκτά πρόσβαση σε πολύ μεγαλύτερο εύρος πληροφοριών και έχει πληθώρα επιλογών αναφορικά με τον τουριστικό προορισμό, το κατάλυμα, το μεταφορικό μέσο. Ταυτόχρονα είναι σε θέση να προβαίνει μόνος του σε κρατήσεις, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει το καθιερωμένο «τουριστικό πακέτο».

2.3.1 Κατηγορίες Ειδικών Μορφών Τουρισμού

Οι διάφορες μορφές τουρισμού μπορούν να ομαδοποιηθούν σε κατηγορίες δραστηριοτήτων με κοινά γνωρίσματα. Κάθε κατηγορία αποτελεί ένα θεματικό άξονα που επιτρέπει στους φορείς της τουριστικής πολιτικής να καταρτίσουν αναπτυξιακά προγράμματα και να παράσχουν κίνητρα που να κινητοποιούν την επιχειρηματική δραστηριότητα προς την επιθυμητή κατεύθυνση.

Μια βασική κατηγορία ειδικών μορφών τουρισμού είναι αυτή που αναφέρεται **στη φύση και το περιβάλλον**. Στην εν λόγω κατηγορία εντάσσονται: ο αγροτουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο οικολογικός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο τουρισμός στην ύπαιθρο.

α) Αγροτουρισμός: αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο από ασχολούμενους στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα με τη μορφή οικογενειακών ή συνεταιριστικών τουριστικών μονάδων. Ο αγροτουρισμός στοχεύει στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας μέσω της εκμετάλλευσης των τουριστικών καταλυμάτων και την τροφοδοσία τους με παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα, στη συγκράτηση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές, στην τοπική ανάπτυξη, αφού η ύπαρξή του οδηγεί στη δημιουργία αναπτυξιακών έργων υποδομής, στην ουσιαστική γνωριμία με τη φύση και την απομακρυσμένη πολιτιστική κληρονομιά, στη διάδοση προϊόντων προερχόμενων από τη χειροτεχνία και τη βιοτεχνία, στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών και οικολογικών επιβαρύνσεων. Οι κυριότεροι τύποι αγροτουρισμού είναι:

- Ο **κλασσικός** που αναφέρεται στην υποδοχή και φιλοξενία των τουριστών σε αγροκτήματα, όπου και μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στις αγροτικές δραστηριότητες. Πρόκειται για έναν παραδοσιακό και οικονομικό τύπο αγροτουρισμού με μεγάλη ζήτηση.
- Ο **σύγχρονος** που αναφέρεται στη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων με τη μορφή ανεξάρτητων μικρών μονάδων σε μικροσυννοικισμούς αγροτικού χαρακτήρα. Συχνά αυτός ο τύπος συνοδεύεται με υποδομές για τα παιδιά και χώρους άθλησης. Έχει επίσης μεγάλη ζήτηση και το κόστος του είναι ανταγωνιστικό.
- Ο **συνεταιριστικός**, στον οποίο καθοριστικό ρόλο έχουν οι συνεταιρισμοί, κυρίως γυναικών, οι οποίοι συνδυάζουν την τουριστική δραστηριότητα με την αγροτική και βιοτεχνική ενασχόληση. Πρόκειται για ένα μοντέλο με έντονη παρουσία σε διεθνές επίπεδο και ιδιαίτερα διαδεδομένο στη χώρα μας.

β) Ορεινός τουρισμός: κύρια χαρακτηριστικά του είναι η πληθώρα δραστηριοτήτων και η χωρική διάσταση. Δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και στοχεύει στη φυσιολατρία, την υγεία και ευεξία και την εξοικείωση με το περιβάλλον των ορεινών όγκων. Αν και αποτελεί διαχρονική μορφή τουρισμού, παρατηρείται σημαντική βελτίωση στην οργάνωση των υποδομών και στην ποικιλία των προσφερόμενων δραστηριοτήτων.

γ) Χειμερινός τουρισμός: πρόκειται για ειδική μορφή που συνδέεται και επικαλύπτεται μερικώς από τον ορεινό τουρισμό. Διακρίνεται από τον χρονικό περιορισμό και κεντρικός άξονας των δραστηριοτήτων του είναι η χιονοδρομία, η οποία και αποτελεί την κύρια αιτία ανάπτυξης πολλών δημοφιλών τουριστικών θέρετρων.

δ) Οικολογικός τουρισμός: είναι πιθανότατα η ταχύτερα ανερχόμενη ειδική μορφή τουρισμού. Η ενισχυόμενη τάση της τουριστικής ζήτησης σχετικά με τη φυσιολατρία και τη διαβίωση στο φυσικό περιβάλλον συντέλεσαν αποφασιστικά στην ανάπτυξή του. Ο οικολογικός τουρισμός περιλαμβάνει:

- Τουρισμό σε εθνικούς δρυμούς και βιότοπους με στόχο την παρατήρηση της χλωρίδας και της πανίδας και την εξοικείωση με αυτή.

- Τουρισμό σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (βουνά, ποτάμια, φαράγγια) με στόχο τη φυσιολατρία.
- Τουρισμό σε οικολογικές περιοχές με επιστημονικό χαρακτήρα και στόχο την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν έναν από τους κλασσικούς προορισμούς του οικολογικού τουρισμού.

ε) Τουρισμός στην ύπαιθρο: σε αυτή τη μορφή εντάσσονται οργανωμένες δραστηριότητες τουριστών στην ύπαιθρο, σε διαφόρων τύπων υποδομές και καταλύματα, που μπορεί να είναι είτε κατασκηνώσεις με σταθερές εγκαταστάσεις είτε σκηνές και προκατασκευασμένα ξύλινα σπίτια. Στόχος αυτής της μορφής τουρισμού είναι η άμεση επαφή με τη φύση και το περιβάλλον μέσω της διαμονής στο ύπαιθρο και όχι σε οργανωμένο κατάλυμα. Η ζήτησή του παρουσιάζει συνεχή αύξηση και αφορά κυρίως ταξίδια μικρής διάρκειας με προορισμό τις ορεινές περιοχές.

στ) Περιηγητικός τουρισμός: μορφή τουρισμού με ισχυρή παράδοση. Κύριο χαρακτηριστικό του η αυτονομία των τουριστών ως προς την οργάνωση. Αναπτύσσεται κυρίως σε περιοχές με ωραίο φυσικό περιβάλλον και πολιτιστικό ενδιαφέρον. Παραλλαγή του περιηγητικού τουρισμού είναι ο **τουρισμός περιπέτειας**, ένας τύπος τουρισμού χωρίς μαζική ζήτηση. Συνδυάζει ποικιλία δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται σε απομονωμένες και δύσβατες περιοχές και προϋποθέτει την ενεργή συμμετοχή των τουριστών και την ύπαρξη εξειδικευμένου υλικοτεχνικού εξοπλισμού. Προνομιακοί αποδέκτες αυτού του τύπου τουρισμού είναι οι ορεινοί όγκοι.

ζ) Αθλητικός τουρισμός: στην περίπτωση αυτή εμπίπτουν αθλητικές δραστηριότητες αφενός επαγγελματικού χαρακτήρα, που σχετίζονται με τον μαζικό τουρισμό (διοργάνωση αθλητικών αγώνων και εκδηλώσεων) και αφετέρου ερασιτεχνικού χαρακτήρα, οι οποίες αποτελούν και το βασικό κίνητρο διακοπών, όπως σερφ, ορειβασία, καγιάκ, ψάρεμα. Επίσης περιλαμβάνονται δραστηριότητες που αφορούν τη φιλοξενία αθλητικών ομάδων σε ειδικές εγκαταστάσεις για προετοιμασία.

Μια άλλη αξιοσημείωτη κατηγορία ειδικών μορφών τουρισμού είναι αυτή με επίκεντρο **τον πολιτισμό και την εκπαίδευση** και αποτελείται από τους εξής τύπους:

α) Πολιτιστικός τουρισμός: η πολιτιστική διερεύνηση μιας περιοχής έχει αναδειχθεί σε ένα από τα βασικά κίνητρα τουρισμού σε διεθνές επίπεδο. Μέσω του πολιτισμικού τουρισμού επιχειρείται η προβολή της πολιτιστικής ιστορίας των περιοχών που παρουσιάζουν σχετικό ενδιαφέρον (π.χ. αρχιτεκτονικά μνημεία) καθώς και η διάδοση της ιδιαίτερης τοπικής κουλτούρας και παράδοσης (εκδηλώσεις, βιοτεχνικές παραγωγικές διαδικασίες, τοπικά παραδοσιακά προϊόντα).

β) Εκπαιδευτικός τουρισμός: περιλαμβάνει ταξίδια με κίνητρο την εκπαίδευση και τη μόρφωση και απευθύνεται κυρίως στις νεότερες ηλικίες. Συνήθεις προορισμοί είναι οι περιοχές με παράδοση σε κάποια επιστήμη, ιστορικό ενδιαφέρον και πλούσιο πολιτισμό. Τακτικοί οργανωτές τέτοιων ταξιδιών είναι εκπαιδευτικά ιδρύματα και επιστημονικοί σύλλογοι.

γ) Θρησκευτικός τουρισμός: αποτελεί ένα τύπο τουρισμού με διαχρονική και σταθερή παρουσία. Κίνητρο των τουριστών είναι η επίσκεψη σε χώρους λατρείας ή πλούσιας θρησκευτικής παράδοσης. Εξακολουθεί να παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον για ταξίδια τέτοιου τύπου και για όλες τις σύγχρονες θρησκείες σε διεθνές επίπεδο, ενώ σε υψηλά επίπεδα κυμαίνεται η ζήτηση στη χώρα μας.

Αξιοσημείωτο μερίδιο στην τουριστική ζήτηση κατέχει και μία άλλη κατηγορία ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες συνδυάζονται με **επαγγελματικές δραστηριότητες**. Περιλαμβάνει τους παρακάτω τύπους:

α) Συνεδριακός τουρισμός: αποτελεί εξειδικευμένο κομμάτι της διεθνούς τουριστικής κίνησης με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό αποδίδεται στις ταχύτατες τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις, οι οποίες οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού των συνεδρίων όπου αυτές μελετώνται και παρουσιάζονται στο κοινό καθώς και στην πολιτική πολλών επαγγελματικών οργανισμών να οργανώνουν τα σεμινάρια τους σε περιοχές με ιστορικό ενδιαφέρον και φυσικές ομορφιές. Πρόκειται για μια μορφή που απαιτεί καλές κλιματολογικές συνθήκες, εύκολη πρόσβαση, ικανοποιητική υλικοτεχνική υποδομή ξενοδοχειακού και παράλληλου χώρου και άρτια τεχνολογική υποστήριξη. Προϋποθέτει επενδύσεις σημαντικών κεφαλαίων, προσφέρει δυνατότητες επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου και είναι εξαιρετικά επικερδής και συναλλαγατοφόρος. Στην Ελλάδα αν και πληρούνται οι προϋποθέσεις δυναμικής ανάπτυξής του, αυτή βρίσκεται σε αρχικό στάδιο και εστιάζεται κυρίως σε συνεδριακά κέντρα μικρής δυναμικότητας.

β) Εκθεσιακός τουρισμός: στη συγκεκριμένη μορφή συνδυάζεται η συμμετοχή σε μία επαγγελματική έκθεση με τις διακοπές. Πρόκειται για τύπο τουρισμού που μονοπωλείται σχεδόν από αστικά κέντρα με παράδοση σε αυτόν και δεν έχει επεκταθεί σε περιφερειακό επίπεδο.

γ) Τουρισμός κινήτρων: είναι ένα από τα πλέον σύγχρονα τουριστικά προϊόντα. Στηρίζεται στην πολιτική επιχειρήσεων να παρέχουν τουριστικά πακέτα ως πριμ παραγωγικότητας και απόδοσης. Σε αυτό το πλαίσιο το ταξίδι έχει τόσο ψυχαγωγική όσο και επαγγελματική διάσταση, καθώς ο χρόνος των διακοπών μοιράζεται μεταξύ ψυχαγωγίας και επαγγελματικής ενασχόλησης. Στη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα από πλευράς τουριστικής στρατηγικής, λόγω της πραγματοποίησής του κυρίως εκτός των περιόδων αιχμής.

Ξεχωριστή κατηγορία συνιστούν οι ειδικές μορφές τουρισμού που απευθύνονται σε συγκεκριμένες **πληθυσμιακές ομάδες** και είναι οι ακόλουθες:

α) Κοινωνικός τουρισμός: η προώθησή του αποτελεί διεκδίκηση των εργατικών σωματείων και επαγγελματικών ενώσεων. Κεντρικό στόχο έχει την άμεση ενίσχυση χαμηλά αμειβομένων εργαζομένων με διαφόρων μορφών επιδοτήσεις, προκειμένου να καλύψουν τις τουριστικές τους ανάγκες. Τα επιδοτούμενα τουριστικά πακέτα που προσφέρονται στην εν λόγω κατηγορία εργαζομένων, πέρα από την κάλυψη του κεντρικού στόχου, επιτυγχάνουν και την τουριστική τόνωση των περιοχών που τους υποδέχονται, καθώς ο κοινωνικός τουρισμός κατά ένα μεγάλο ποσοστό πραγματοποιείται σε περιόδους εκτός αιχμής.

β) Ιαματικός τουρισμός: ιστορικός τύπος τουρισμού με μεγάλη παράδοση που ωστόσο χρειάζεται εκσυγχρονισμό και εμπλουτισμό με νέες παράλληλες δραστηριότητες. Απευθύνεται σε άτομα που επιδιώκουν τη βελτίωση της υγείας τους μέσω των ιαματικών πηγών. Αναπτύσσεται, όπως είναι προφανές, σε περιοχές με τη σχετική φυσική εύνοια και συχνά απαιτείται η ύπαρξη πρόσθετων ειδικών υποδομών για άτομα με ειδικές ανάγκες.

γ) Τουρισμός τρίτης ηλικίας: αφορά άτομα τρίτης ηλικίας που αναζητούν τουριστικές περιοχές με καλό κλίμα για διαμονή κατά την χειμερινή περίοδο. Έχει αναπτυχθεί αρκετά σε Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη, απαιτεί υψηλό επίπεδο υποδομών και δραστηριοτήτων και είναι γνωστός και ως τουρισμός παραχείμανσης.

Τέλος δύο σύγχρονες μορφές τουρισμού, δυναμικά ανερχόμενες είναι αυτές της **χρονομεριστικής μίσθωσης (time sharing)** και του **τουρισμού σε θεματικά πάρκα**.

Time sharing: ορίζεται ως η διαδικασία απόκτησης δικαιώματος κατοχής ενός καταλύματος για μια ορισμένη χρονική περίοδο κατ' έτος. Ο τουρίστας έχει το δικαίωμα να επιλέγει διαφορετικό προορισμό κάθε χρόνο και συνήθως αυτό το δικαίωμα έχει πολυετή «διάρκεια ζωής». Ο νέος αυτός θεσμός της χρονομεριστικής μίσθωσης εξαπλώνεται παγκοσμίως, προβάλλοντας ως κύρια πλεονεκτήματά του το συγκριτικά χαμηλότερο κόστος και την πληθώρα των προσφερόμενων ευκαιριών. Στην Ελλάδα τα συγκροτήματα που προσφέρουν τέτοιου είδους διακοπές είναι λιγοστά.

Τουρισμός σε θεματικά πάρκα: πρόκειται για διακοπές σε οργανωμένα συμπλέγματα υποδομών και δραστηριοτήτων, κατασκευασμένα σε συγκεκριμένη έκταση, των οποίων κοινή συνισταμένη είναι ένα συγκεκριμένο θέμα. Αυτό το θέμα προσδιορίζει και τις κατηγορίες τουριστών στις οποίες απευθύνεται η εν λόγω μορφή τουρισμού, διαμορφώνοντας τη σχετική ζήτηση (π.χ. θεματικά πάρκα για παιδιά, την τεχνολογία κ.τ.λ.). Αποτελεί μια από τις πλέον καινοτόμες μορφές τουρισμού και απαιτεί τεράστιες επενδύσεις, λόγω του υψηλού κόστους κατασκευής.

2.4 Ειδικές Μορφές Τουρισμού και Τοπική Ανάπτυξη

Οι ειδικές μορφές τουρισμού, που παρουσιάστηκαν παραπάνω, αποτελούν τον αντίλογο στον οργανωμένο μαζικό τουρισμό. Οι περισσότερες από αυτές μπορούν να αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη της τοπικής αναπτυξιακής διαδικασίας, συνδράμοντας αποφασιστικά στην αναπτυξιακή προσπάθεια, αρκεί να τηρούνται ορισμένοι όροι και προϋποθέσεις. Βασική προϋπόθεση είναι η συμπληρωματικότητα με τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Ο υψηλός ανταγωνισμός του τουριστικού κλάδου επιβάλλει τη δημιουργία ενός πλέγματος ειδικών μορφών τουρισμού που θα μπορεί να προωθηθεί παράλληλα με τις άλλες τοπικές οικονομικές δραστηριότητες, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις ειδικές απαιτήσεις της τουριστικής ζήτησης. Επίσης κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που θα προσφέρει ευελιξία και αποτελεσματικότητα σε ζητήματα χρηματοδότησης και οργάνωσης. Ιδιαίτερα το θέμα της χρηματοδότησης των επενδυτικών δραστηριοτήτων θα πρέπει να κινείται προς την κατεύθυνση ενθάρρυνσης της

τοπικής αναπτυξιακής πρωτοβουλίας και της δημιουργίας ενός «συνεκτικού τοπικού πόλου ανάπτυξης», που θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην απασχόληση και το εισόδημα. Παράλληλα θεωρείται επιβεβλημένη η εξασφάλιση των απαραίτητων υποδομών που σχετίζονται με την πρόσβαση στην περιοχή και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος σε υψηλά ποιοτικά επίπεδα.

Τέλος οι ειδικές μορφές τουρισμού θα πρέπει να είναι ενταγμένες σε ένα τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα, το οποίο θα συμβάλλει στην υποστήριξη και προώθησή τους.

Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό τμήμα της παρούσας μελέτης, αναλύθηκε η εξέλιξη του τουριστικού κλάδου, με ιδιαίτερη έμφαση στη νέα τάση των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν έναν από τους κεντρικούς πυλώνες πάνω στους οποίους μπορεί να στηριχθεί η τοπική ανάπτυξη μιας ορεινής περιοχής, όπως η Ευρυτανία. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα γενικά φυσικά, αλλά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του Νομού Ευρυτανίας, που θα επιτρέψουν την καλύτερη διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του.

3. ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η παρουσίαση των γενικότερων φυσικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών του Νομού Ευρυτανίας είναι εξαιρετικά χρήσιμη, προκειμένου να προσδιοριστεί το αναπτυξιακό «προφίλ» της περιοχής, να αναδειχθούν οι δυνατότητες που υπάρχουν, να εντοπιστούν τα τοπικά πλεονεκτήματα και οι αναπτυξιακοί περιορισμοί. Η ανάλυση της ταυτότητας του Νομού αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τον προσδιορισμό του αναπτυξιακού προτύπου του, αλλά και των μελλοντικών αναπτυξιακών τάσεων.

3.1 Γενικά Χαρακτηριστικά και βασικά μεγέθη του Νομού

Ο Νομός Ευρυτανίας υπάγεται διοικητικά στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και συνορεύει με τους νομούς Φθιώτιδας, Καρδίτσας και Αιτωλοακαρνανίας. Η έκτασή του είναι 2047 τετραγωνικά χιλιόμετρα, στο σύνολό της ορεινή, ενώ περίπου το 50% αυτής καλύπτεται από δάση και διαθέτει μεγάλο υδάτινο πλούτο. Ένα μεγάλο μέρος του Νομού είναι απλωμένο πάνω στον κύριο κορμό της Πίνδου. Περικλείεται δε από τα βουνά: Άγραφα, Τυμφρηστό, Οξύα, Παναιτωλικό, Χελιδόνα και Καλλιακούδα. Διατρέχεται από τους ποταμούς Καρπενησιώτη, Ταυρωπό, Αγραφιώτη, Κρικελοπόταμο, Τρικεριώτη και Αχελώο. Τον υδάτινο πλούτο συμπληρώνει από το 1965 η τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών, που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα γαιοφράγματα της Ευρώπης. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις είναι περιορισμένες, ενώ εξαιρετικά πλούσια θεωρείται η πανίδα της περιοχής.

Ο Νομός Ευρυτανίας απαρτίζεται από τους εξής δήμους: Αγράφων, Απεραντίων, Ασπροποτάμου, Βίνιανης, Δομνίστας, Καρπενησίου, Κτημενίων, Ποταμιάς, Προυσού, Φουρνάς και Φραγκίστας. Η πρωτεύουσα του νομού είναι το Καρπενήσι, που είναι κτισμένο στις νότιες πλαγιές του Τυμφρηστού, σε υψόμετρο 1000 μέτρων και αποτελεί τη μοναδική αστική περιοχή του Νομού.

Ο πληθυσμός του Νομού (απογραφή 2001) ανέρχεται σε 32.026 κατοίκους, συγκεντρώνοντας ποσοστό 0,3% του πληθυσμού της χώρας, έναντι 0,23% το 1991. Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Νομού παρουσιάζεται ιδιαίτερα ευνοϊκή την τελευταία δεκαετία (1991 – 2001), σημειώνοντας αύξηση κατά 31,7 %, σημαντικά υψηλότερη της αντίστοιχης αύξησης του πληθυσμού της χώρας που για την ίδια περίοδο ήταν

ιση με 6%. Παράλληλα ανατρέπεται θεαματικά μία ισχυρή τάση πληθυσμιακής συρρίκνωσης του Νομού που είχε παρατηρηθεί κατά τις προηγούμενες δεκαετίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΝΟΜΟΥ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ	1971	1981	1991	2001	%ΜΕΤΑΒΟΛΗ 71 – 81	%ΜΕΤΑΒΟΛΗ 81 – 91	%ΜΕΤΑΒΟΛΗ 91-2001
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	29553	26182	24037	32026	-11, 34	-10,1	31,7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές πληθυσμού

Ωστόσο, εξετάζοντας την ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού της Ευρυτανίας, είναι εμφανές το πρόβλημα της πληθυσμιακής γήρανσης. Παρατηρώντας τις τιμές των **δεικτών γήρανσης**⁸ της Ευρυτανίας, συμπεραίνουμε ότι είναι σαφώς υψηλότερες από της αντίστοιχες των δεικτών γήρανσης της χώρας και παρουσιάζουν ισχυρή αυξητική τάση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

	1981	1991	2001
0 – 14 ετών	5714	4270	4768
15 – 64	15834	15671	20660
65 +	4731	4366	6625

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές πληθυσμού

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ

	1981	1991	2001
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ	0,83	1,02	1,39
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	0,54	0,71	1,12

⁸ Ο δείκτης γήρανσης είναι ο λόγος του πληθυσμού άνω των 65 ετών προς τον πληθυσμό 0 – 14 ετών.

Το εντεινόμενο φαινόμενο του γηράσκοντος πληθυσμού του Νομού, πέρα από την αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης, υποδηλώνει την αδυναμία του να ανανεώσει επαρκώς τον πληθυσμό του και να συγκρατήσει τα άτομα που διανύουν την παραγωγική ηλικία. Αυτό αντικατοπτρίζει την έλλειψη αρκετών ευκαιριών εργασίας, ευημερίας, ευρύτερης μόρφωσης και κοινωνικής καταξίωσης που οδηγούν στη μετακίνηση προς τα αστικά κέντρα.

Η κατανομή της απασχόλησης κατά τομέα παραγωγής στο Νομό (απογραφή 2001) παρουσιάζει σημαντική απόκλιση από την αντίστοιχη κατανομή στο σύνολο της χώρας, ενώ κυμαίνεται, με μικρές διαφοροποιήσεις, σχεδόν στα ίδια επίπεδα με αυτά του 1991. Βασικά χαρακτηριστικά της διάρθρωσης της απασχόλησης στο Νομό είναι η εμμονή του πρωτογενούς τομέα, σε ποσοστό αρκετά υψηλότερο από το μέσο ποσοστό της χώρας και η σχετικά μικρότερη συμμετοχή στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ 2001	15,2%	22,9%	61,7%
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ 2001	31,1%	18,8%	50,1%
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ 1991	28,2%	23,3%	48,5%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1991, 2001

Ο συνολικός αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο Νομό (απογραφή 2001) σε όλες τις κατηγορίες οικονομικής δραστηριότητας είναι 1.113 και αντιστοιχεί στο 0,14% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας. Ο τζίρος που πραγματοποίησαν το 2001 ανέρχεται σε 66,22 εκατομμύρια € και αντιπροσωπεύει το 0,03% του συνολικού τζίρου των επιχειρήσεων της χώρας, ποσοστό που φέρνει το Νομό στην τελευταία θέση της σχετικής κατάταξης. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών κινείται στον κλάδο των υπηρεσιών, ενώ μηδαμινή είναι η ενεργοποίηση επιχειρήσεων στον πρωτογενή τομέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΖΙΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ 2001

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	ΤΖΙΡΟΣ (ΕΚ. €)
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ	1.113 (0,14%)	66,22 (0,03%)
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	795.556	200.216,85

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΝΟΜΟΥ (2001)

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ
14 (1,2%)	334 (30,2%)	758 (68,6%)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η κατανομή του ΑΕΠ του Νομού διαμορφώνεται ως εξής: στη γεωργία αναλογεί 6,6% του προϊόντος, στη βιομηχανία 13% (με σχεδόν μηδενική συμμετοχή της μεταποίησης και σημαντική αύξηση των κατασκευών στο 12%) και στις υπηρεσίες 80% (9% από υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων)⁹.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2002 ανέρχεται σε 16327€, ίσο με το 126% του μέσου όρου της χώρας. Η μεγάλη διαφορά σε σχέση με τους προηγούμενους υπολογισμούς, σύμφωνα με τους οποίους το κ.κ. ΑΕΠ κυμαινόταν περίπου στο 70% του μέσου όρου της χώρας, οφείλεται στην αλλαγή του τρόπου υπολογισμού, με βάση τον μόνιμο πληθυσμό και όχι τον πραγματικό, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι πολύ μεγαλύτερος. Επί της ουσίας, λοιπόν ο Νομός είναι αρκετά φτωχότερος.

3.2 Τεχνικές και Κοινωνικές Υποδομές

Ο Νομός παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να έχει ως αποκλειστικό δίκτυο επικοινωνίας την οδική συγκοινωνία, γεγονός που επηρεάζει δραστικά τη φυσιογνωμία, αλλά και την οικονομία της περιοχής. Στο πρωτεύον οδικό δίκτυο υπάρχουν οι εξής άξονες:

⁹ Στοιχεία ΕΣΥΕ 2001

- Λαμία – Καρπενήσι – Αγρίνιο, που διασχίζει κατά πλάτος τον Νομό και αποτελεί τη σύνδεσή του με Ανατολική και Δυτική Ελλάδα. Ο συγκεκριμένος άξονας χρησιμοποιείται για την πλειονότητα των μεταφορών και των μετακινήσεων και υπόκειται σε διαρκείς βελτιώσεις (π.χ. Σήραγγα Τυμφρηστού) που καθιστούν εύκολη και ασφαλή την πρόσβαση στο Νομό.
- Καρπενήσι – Φουρνά – Καρδίτσα που συνδέει το Νομό με την Θεσσαλία
- Καρπενήσι – Δομνίστα – Ναύπακτος

Στο δευτερεύον οδικό δίκτυο, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν αρκετές αδυναμίες, λόγω και της μορφολογίας της περιοχής, ενώ ένα μικρό κομμάτι παραμένει χωρίς ασφαλτόστρωση.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του Νομού βρίσκεται σε μεγάλη χρονοαπόσταση από το Καρπενήσι, μοναδική αστική περιοχή της Ευρυτανίας όπως ήδη αναφέρθηκε, καθιστά κάποιες περιοχές προβληματικές, με δυσκολίες στη συγκράτηση του πληθυσμού και αναπτυξιακούς περιορισμούς.

Σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές υποδομές του Νομού είναι εμφανής η ανεπάρκεια σε ορισμένους τομείς.

Στον τομέα της υγείας, μοναδική θεραπευτική μονάδα σε ολόκληρη την Ευρυτανία είναι το Γενικό Νομαρχιακό Νοσοκομείο Καρπενησίου με δυναμικότητα 57 κλινών (στοιχεία 2001). Παράλληλα σε κάθε δήμο λειτουργούν αγροτικά ιατρεία.

Στον τομέα της εκπαίδευσης και ειδικότερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργούν 36 σχολεία εκ των οποίων 4 στο Καρπενήσι (2001), ενώ για το 2002 σε 1000 κατοίκους του Νομού αντιστοιχούν 47 μαθητές όταν ο μέσος όρος της χώρας είναι 59. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση λειτουργούν 7 γυμνάσια και 5 λύκεια και για το 2002 η αναλογία μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανά 1000 κατοίκους ήταν 60 με το μέσο όρο της χώρας να είναι 66. Παράλληλα στο Καρπενήσι λειτουργεί ως παράρτημα του ΤΕΙ Λαμίας το Τμήμα Δασοπονίας. Αξίζει επίσης να σημειωθεί η παντελής έλλειψη ιδιωτικών σχολικών μονάδων.

Τέλος μια σειρά από δείκτες ευημερίας¹⁰ φανερώνουν κάποιες αδυναμίες της περιοχής, αναδεικνύουν ορισμένα πλεονεκτήματά της αλλά και δίνουν κάποια ενθαρρυντικά μηνύματα για τις προοπτικές της.

¹⁰ Πηγές των στοιχείων: έρευνες ΕΣΥΕ 2001, www.economics.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

		ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΧΩΡΑΣ
Αυτοκίνητα/100 κατοίκους	2002	8	33
Τροχαία ατυχήματα/1000 κατοίκους	2001	0,9	1,5
Νέες κατοικίες/100 κατοίκους	2002	1,3	1,2

Όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από τα στοιχεία που παρατέθηκαν παραπάνω, η Ευρυτανία γνώρισε για μεγάλο χρονικό διάστημα τον οικονομικό και αναπτυξιακό μαρασμό, ως απόρροια μιας γενικότερης πολιτικής που δεν είχε στο επίκεντρο την ανάπτυξη της περιφέρειας. Τα τελευταία χρόνια σημειώθηκαν προσπάθειες για να καλυφθεί το χαμένο έδαφος και τα αποτελέσματα έχουν αρχίσει να είναι ήδη ορατά. Ειδικότερα στον τομέα των υποδομών, με πρώτη προτεραιότητα το οδικό δίκτυο, σημείο κομβικό για την ανάπτυξη μιας ορεινής οικονομίας, έγιναν εντυπωσιακές παρεμβάσεις που επέτρεψαν τη μετάβαση στην επόμενη φάση του στρατηγικού σχεδιασμού. Σε αυτή τη φάση έμφαση δόθηκε και δίδεται στην ενίσχυση της επενδυτικής δραστηριότητας με τις επιλογές να κατευθύνονται, λόγω και της γεωμορφολογίας του χώρου, κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Μετά την ανάλυση των γενικών χαρακτηριστικών του Νομού Ευρυτανίας, τα οποία καθορίζουν την αναπτυξιακή του φυσιογνωμία, το επόμενο κεφάλαιο θα επικεντρωθεί σε μια εκτενέστερη αναφορά των τουριστικών του πόρων, οι οποίοι προσδιορίζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης του Νομού μέσω του τουρισμού.

4. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Όπως προκύπτει και από την ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών, τα οποία συνθέτουν την εικόνα της Ευρυτανίας, το κύριο ζητούμενο και ταυτόχρονα κρίσιμο στοίχημα για το Νομό υπήρξε και εξακολουθεί να είναι η ανάπτυξη. Μονόδρομος για το Νομό υπήρξε η επιλογή της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης με την ενεργοποίηση των ίδιων πόρων της περιοχής, που μεταφράζεται σε αξιοποίηση των τεράστιων φυσικών πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει. Η ενδογενής τοπική ανάπτυξη, μέσα από την τουριστική ανάπτυξη, μπορεί να αποτελέσει μία βιώσιμη και επιτυχημένη αναπτυξιακή στρατηγική για μια περιοχή που τη μαστίζει για δεκαετίες η ανεργία, η υποαπασχόληση, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και η μετανάστευση ενός μεγάλου μέρους του εργατικού της δυναμικού.

Η τουριστική ανάπτυξη είναι γνωστό ότι εγκυμονεί κινδύνους όπως η εμπορευματοποίηση και η αλλοίωση της τοπικής ταυτότητας. Όμως η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην τουριστική πολιτική και την ανάπτυξη μιας τουριστικής βιομηχανίας την οποία χαρακτηρίζουν κώδικες σεβασμού των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και πολιτισμικών στοιχείων. *Στόχος, λοιπόν, είναι η δημιουργία ενός τουριστικού ρεύματος στηριζόμενου στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.*

Τους τοπικούς παραγωγικούς πόρους μιας περιοχής αποτελούν οι φυσικοί, οι ανθρώπινοι, οι χρηματικοί και οι ανθρωπογενείς πόροι¹¹. Η ενεργοποίηση και αξιοποίησή τους οδηγούν στην επίτευξη του στόχου της τοπικής ανάπτυξης.

4.1 Φυσικοί Πόροι του Νομού Ευρυτανίας

Η ύπαρξη φυσικών πόρων αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξη μίας περιοχής μέσω του τουρισμού, αφού αυτοί συνιστούν την αρχική τουριστική προσφορά. Ο Νομός Ευρυτανίας διακρίνεται για το άπειρο φυσικό κάλλος, τις ανέγγιχτες περιβαλλοντικές συνθήκες διαβίωσης και τους μηδενικούς δείκτες ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Οι φυσικοί του πόροι συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που ευνοούν την ανάδειξη ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες

¹¹ Barquero Vasquez Antonio: «Τοπική Ανάπτυξη. Μία στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης», 1991.

μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της περιοχής με απόλυτο σεβασμό στο περιβάλλον και ορθολογιστική χρήση των φυσικών πόρων.

Οι κυριότεροι φυσικοί πόροι του Νομού είναι:

A. Βουνά

Το σύνολο της έκτασης του Νομού είναι ορεινή με πολλά βουνά μικρού και μέσου ύψους. Αποτελείται από δύο μεγάλες οροσειρές, δέκα βουνοκορφές με υψόμετρο μεγαλύτερο από 2000μ. και περισσότερες από 25 με υψόμετρο μεγαλύτερο από 1500μ. και είναι ο ορεινότερος και πιο αραιοκατοικημένος νομός της χώρας.

Η πρόσβαση σε ένα μέρος των ορεινών όγκων είναι προβληματική κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω των χιονοπτώσεων, αλλά η εντυπωσιακή ομορφιά τους παραπέμπει σε αλπικά τοπία. Ιδιαίτερα σπάνιου φυσικού κάλλους θεωρούνται τα βουνά Τυμφρηστός ή Βελούχι, Καλλιακούδα και Άγραφα, τα οποία σε συνδυασμό με τη μηδενική μόλυνση του περιβάλλοντος κρίνονται ιδανικά για την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα δύο πρώτα έχουν ήδη αξιοποιηθεί και αποτελούν τους δημοφιλέστερους προορισμούς του Νομού, αφού στο Βελούχι και στην τοποθεσία «Διαβολότοπος» σε υψόμετρο 1840μ. λειτουργεί χιονοδρομικό κέντρο και στην Καλλιακούδα, στη θέση «Λακκώματα», σε υψόμετρο 1400μ. λειτουργεί οργανωμένο ορειβατικό καταφύγιο. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των βουνών καλύπτεται από παρθένα ελατοδάση τα οποία προσδίδουν ξεχωριστή ομορφιά και προσφέρουν πολλές ευκαιρίες εναλλακτικού τουρισμού.

B. Λίμνες – Ποτάμια

Ο Νομός διαρρέεται από τρία ποτάμια και μικρότερους παραπόταμους:

- Τον Αγραφιώτη που διαρρέει ολόκληρο το Νομό και καταλήγει στη λίμνη των Κρεμαστών.
- Τον Μέγδοβα ή Ταυρωπό που πηγάζει από τα Άγραφα, ρέει στο νότιο τμήμα του Νομού και καταλήγει στη λίμνη των Κρεμαστών.
- Τον Αχελώο, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου βρίσκεται στην Αιτωλοακαρνανία.

Οι κυριότεροι παραπόταμοι είναι ο Καρπενησιώτης, ο Κρικελλοπόταμος και ο Τρικεριώτης. Τα νερά των ποταμών, αλλά και τα παραποτάμια χωριά αποτελούν

ιδανικές επιλογές ανάπτυξης ενός πλέγματος δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού και έχει ήδη ξεκινήσει η αξιοποίησή τους προς αυτή την κατεύθυνση.

Στη συμβολή των ποταμών Αχελώου, Μέγδοβα και Αγραφιώτη σχηματίστηκε το 1965 η τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών, με τη δημιουργία του τεχνητού φράγματος του υδροηλεκτρικού σταθμού. Η λίμνη έχει συνολική επιφάνεια 25.000 στρέμματα και χωρητικότητα 4.700.000.000 κυβικά μέτρα. Η σπουδαιότητα της λίμνης συνίσταται, εκτός από την παραγωγή ενέργειας, στην αύξηση της βιοποικιλότητας του τόπου, καθώς έχει δημιουργηθεί ένας εκπληκτικός υδροβιότοπος που έδωσε αρμονικά με την προϋπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα. Η Λίμνη θεωρείται ένα από τα «ισχυρά όπλα» της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής καθώς μπορεί να προσελκύσει δραστηριότητες που σχετίζονται με τον οικολογικό, τον εκπαιδευτικό και τον περιηγητικό τουρισμό.

Γ. Φαράγγια – Σπήλαια

Τον φυσικό πλούτο της περιοχής συμπληρώνουν πολλά φαράγγια και σπήλαια, τα οποία προσφέρουν ευρύ πεδίο για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού. Ιδιαίτερα δημοφιλές είναι το φαράγγι «Πανταβρέχει» με πανύψηλους καταρράκτες. Επίσης στο χωριό Άγραφα βρίσκονται τα φαράγγια «Χοντέικα» και «Τρύπα του Αγραφιώτη», που συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα Natura 2000. Στο χωριό Μεσοκώμη έχει ανακαλυφθεί ένα σπήλαιο με σχηματισμούς από σταλαγμίτες και σταλακτίτες, ενώ στο χωριό Προυσός υπάρχει το σπήλαιο «Μαύρη Σπηλιά».

Τα παραπάνω αξιοθέατα προσφέρονται για πλήθος δραστηριοτήτων και ήδη παρατηρείται ταχύτατη αύξηση της τουριστικής ζήτησης για αυτά, αλλά και εντεινόμενη δραστηριοποίηση τοπικών φορέων και επιχειρήσεων προς αυτή την κατεύθυνση.

4.2 Πολιτιστικοί Πόροι

Στους «ανθρωπογενείς» πολιτιστικούς πόρους αναλογεί ένα μεγάλο μερίδιο της αρχικής τουριστικής προσφοράς και η αξιοποίηση και προστασία τους θεωρούνται κεφαλαιώδους σημασίας για την τουριστική ανάπτυξη. Στην Ευρυτανία υπάρχει πλούσια ιστορική παράδοση και αξιόλογα πολιτιστικά μνημεία. Παρά το

γεγονός ότι η βαρύτητα στην αναπτυξιακή διαδικασία έχει δοθεί στα φυσικά αξιοθέατα, η τουριστική ζήτηση για πολιτιστικά αξιοθέατα είναι ικανοποιητική και η συστηματικότερη προβολή και αξιοποίησή τους μπορεί να αποδώσει ουσιαστικά οφέλη.

A. Εκκλησίες και Μονές

Στο Νομό υπάρχουν αρκετές βυζαντινές εκκλησίες και Μοναστήρια που συνιστούν την υποδομή για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού. Ξεχωρίζουν:

- Μοναστήρι της Παναγίας Προυσιώτισσας, στο χωριό Προυσός. Η ίδρυσή του τοποθετείται στα πρώτα χρόνια του 9^{ου} αιώνα μ.Χ. και συνοδεύεται από πλούσια θρησκευτική και ιστορική παράδοση. Στη μονή λειτουργεί και μουσείο με πολλά σημαντικά ιστορικά εκθέματα.
- Μονή της Τατάρνας. Ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα και στα χρόνια της τουρκοκρατίας φιλοξένησε μεγάλους δασκάλους του Γένους. Μετά από αλλεπάλληλες καταστροφές το 1970 χτίστηκε νέο μοναστήρι, δίπλα στο παλαιό. Σώζονται σπάνια και πολύτιμα ιερά κειμήλια, ενώ διαθέτει και βιβλιοθήκη με έντυπα του 16^{ου} αιώνα.
- Το Μοναστήρι των Δομιανών: είναι ένα από τα σημαντικότερα μεταβυζαντινά μνημεία. Ο ναός χρονολογείται ότι πρωτοκτίστηκε κατά τον 16^ο αιώνα. Το μοναστήρι έχει τοιχογραφίες του 18^{ου} αιώνα, βυζαντινής τεχνοτροπίας.

B. Μουσεία

- Μουσείο Γρανίτσας: πρόκειται για λαογραφικό μουσείο που λειτουργεί από το 1970 με αντικείμενα λαϊκής τέχνης και τη βιβλιοθήκη του συγγραφέα Ζαχαρία Παπαντωνίου.
- Μουσείο Βίνιανης. Στο χωριό Βίνιανη συγκροτήθηκε το Μάρτιο του 1944 η «Κυβέρνηση του Βουνού», η πρώτη Κυβέρνηση της Ελεύθερης Ελλάδας. Σήμερα λειτουργεί μουσείο με πλούσιο έντυπο και φωτογραφικό υλικό της εποχής.
- Μουσείο Εθνικής Αντίστασης, στο χωριό Κορυσχάδες. Πρόκειται για το παλιό σχολείο του χωριού, όπου τον Μάιο του 1944, συνήλθε το Εθνικό

Συμβούλιο, το οποίο προήλθε από τις πρώτες ελεύθερες εκλογές. Έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο και λειτουργεί σχετική έκθεση φωτογραφίας.

- Λαογραφικό Μουσείο Αγίας Τριάδας: το μουσείο στεγάζεται στο σπίτι του παλαιού βουλευτή του Νομού Χρυσόστομου Καραπιπέρη και περιλαμβάνει παραδοσιακές στολές, παλαιά αντικείμενα και αγροτικά εργαλεία καθώς και πλούσια βιβλιοθήκη 8000 βιβλίων.

Γ. Αρχαιολογικοί χώροι

Στο Νομό συναντάμε αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους και ευρήματα που είναι οι εξής:

- Τα ερείπια της αρχαίας Φάντινος στη Δομνίστα
- Οι αρχαιολογικοί χώροι στο Κλαυσί
- Ο αρχαίος οικισμός στη θέση «Παλαιόκαστρο» του χωριού Τριπόταμος
- Ο αρχαίος οικισμός στη θέση «Γλα» του χωριού Χόχλια

Δ. Παραδοσιακοί οικισμοί

Υπάρχουν αρκετοί οικισμοί και χωριά χαρακτηρισμένα εξολοκλήρου παραδοσιακά και διαθέτουν εξαιρετικά δείγματα τοπικής αρχιτεκτονικής. Επίσης πολλά είναι τα μεμονωμένα οικοδομήματα, παραδοσιακά ή νεοκλασικά και τα αναπαλαιωμένα αρχοντικά, τα οποία παρουσιάζουν ξεχωριστό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον.

Μετά την παρουσίαση των κυριότερων τουριστικών πόρων της Ευρυτανίας, στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους φορείς που δραστηριοποιούνται στον Νομό, επιδιώκοντας την αξιοποίηση αυτών των πόρων για την ανάπτυξή του.

5. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

5.1 Αναπτυξιακές Εταιρίες – Αυτοδιοίκηση

Ένα από τα κύρια γνωρίσματα του προτύπου της τοπικής ανάπτυξης είναι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η ευαισθησία που επιδεικνύεται για την ικανοποίηση τοπικά καθορισμένων ειδικών αναγκών του πληθυσμού. Για την ικανοποίηση αυτών των τοπικών αναγκών, οι οποίες βρίσκονται εκτός των πλαισίων της κρατικής δραστηριότητας και εκτός του πεδίου δραστηριοποίησης της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, επιχειρείται συχνά η ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών με στόχο την κινητοποίηση των τοπικών πόρων προς αυτή την κατεύθυνση. Οι πρωτοβουλίες αυτές μετουσιώνονται σε δράση μέσω της λειτουργίας Αναπτυξιακών Οργανισμών ή Εταιρειών.

Οι τοπικοί Αναπτυξιακοί Οργανισμοί, προκειμένου τα αποτελέσματα των ενεργειών τους να είναι άμεσα κατευθυνόμενα προς την τοπική κοινωνία, θα πρέπει να διαθέτουν την ανάλογη εξουσία και επαρκείς πόρους που θα τους επιτρέπουν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες σχετικά με:

- παροχή πληροφοριών για συγκεκριμένες δραστηριότητες.
- υπηρεσίες προβολής και προώθησης τοπικών πόρων, προσαρμοσμένες στις ειδικές αναπτυξιακές στρατηγικές που χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση.
- συντονισμό και ενίσχυση δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται από τοπικές ομάδες και συμβάλλουν στην επιτυχία της συνολικής αναπτυξιακής στρατηγικής.

Ένας αναπτυξιακός οργανισμός θα πρέπει να διαθέτει την κατάλληλη νομική και οργανωτική μορφή, η οποία θα αντανakλά τις ανάγκες και τους στόχους του και θα του προσδίδει τη μεγαλύτερη δυνατή ευελιξία. Παράλληλα θα πρέπει να συνδέεται με ισχυρούς δεσμούς με τον ιδιωτικό τομέα αλλά και όλες τις κοινωνικές ομάδες της τοπικής κοινότητας, εξασφαλίζοντας μία ευρεία αποδοχή των δραστηριοτήτων του. Κυρίαρχο ζητούμενο ενός αναπτυξιακού οργανισμού, αλλά και βασικό κριτήριο επιτυχίας είναι η άριστη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της τοπικής κοινότητας και η μεγιστοποίηση της χρήσης και της αποδοτικότητας των διαθέσιμων πόρων, που θα οδηγήσουν σε μία δυναμική και βιώσιμη αναπτυξιακή διαδικασία. Τέλος ένα ειδικό χαρακτηριστικό που συμβάλλει ουσιαστικά στην επιτυχημένη πορεία ενός

αναπτυξιακού οργανισμού είναι η δυνατότητά του να διακρίνει νέα πεδία ανάπτυξης, δηλαδή να ανιχνεύει νέες δυναμικά ανερχόμενες δραστηριότητες και να φροντίζει για την εμπέδωσή τους από την τοπική κοινωνία και τη βιώσιμή ανάπτυξή τους.

Ο τύπος και η οργανωτική μορφή που επιλέγεται κατά περίπτωση είναι συνήθως συνάρτηση του μεγέθους της τοπικής χωρικής ενότητας και του ρόλου που φιλοδοξεί να διαδραματίσει. Οι αναπτυξιακοί οργανισμοί, λοιπόν, μπορούν να είναι:

α) τμήματα της Κεντρικής Διοίκησης ή εκπρόσωποι φορέων της κεντρικής εξουσίας.

β) ιδιωτικές αναπτυξιακές εταιρείες, οι οποίες χρηματοδοτούνται από τοπικές ή περιφερειακές επιχειρήσεις και συνήθως συνεργάζονται με επιμελητήρια ή άλλους φορείς.

γ) Εταιρείες Τοπικής Ανάπτυξης. Οι εταιρείες αυτές δρουν ως ημιανεξάρτητοι οργανισμοί υπό την αιγίδα της Αυτοδιοίκησης, οι οποίοι συντονίζουν και στην πραγματικότητα διαχειρίζονται αναπτυξιακά σχέδια για λογαριασμό ή σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Στον απομονωμένο από την κεντρική εξουσία και με εξαιρετικά περιορισμένη ιδιωτική επιχειρηματικότητα Νομό Ευρυτανίας, το έλλειμμα στην ικανοποίηση τοπικών αναγκών επιχειρήθηκε να καλυφθεί μέσω Αναπτυξιακών Οργανισμών που προήλθαν από πρωτοβουλίες της Αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένα, σχετική πρωτοβουλία για τη σύσταση Αναπτυξιακής Εταιρείας ανέλαβε ο Δήμος Καρπενησίου, ενώ στη Νομαρχία Ευρυτανίας υπάγεται πλέον και η Αναπτυξιακή Εταιρεία που αρχικά ίδρυσε φορέας του Δημοσίου.

Αξιοσημείωτη είναι η απουσία οποιουδήποτε αντίστοιχου εγχειρήματος στους υπόλοιπους Δήμους του Νομού. Αυτό αφενός οφείλεται στην πληθυσμιακή συρρίκνωση των περιοχών αυτών και αφετέρου καταδεικνύει ότι μειονεκτούν σημαντικά σε υποδομές και επιβεβαιώνει ότι η αναπτυξιακή προσπάθεια συγκεντρώνεται στην ευρύτερη περιοχή του Καρπενησίου.

5.1.1 Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

Η θεσμοθέτηση του Β' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης διευκόλυνε την «από κάτω προσέγγιση» της προσπάθειας ανάπτυξης μεμονωμένων χωρικών ενοτήτων και κυρίως ορεινών περιοχών με χαρακτηριστικά όπως αυτά του Νομού Ευρυτανίας. Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ευρυτανίας αποτελεί σήμερα έναν από τους

βασικότερους μοχλούς στην αναπτυξιακή προσπάθεια που συντελείται στο Νομό. Ένα μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων που αναπτύσσει, υλοποιούνται μέσω της αναπτυξιακής εταιρείας «ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε.»

A) ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε.

Η Εταιρεία Αγροτικής Ανάπτυξης ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε. ιδρύθηκε το 1978 από την Αγροτική Τράπεζα και την ΕΤΒΑ. Από το 1999 η ΑΤΕ μεταβίβασε ποσοστό 70% των μετοχών στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ευρυτανίας. Η σημερινή μετοχική σύνθεση της εταιρείας είναι : Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση 70%, ΑΤΕ 27%, ΕΤΒΑ 3%. Η εταιρεία διοικείται από 9μελές συμβούλιο και απασχολεί προσωπικό 20 ατόμων.

Όπως προκύπτει από το καταστατικό της, «ο σκοπός της Εταιρείας είναι η συμβολή στην αξιοποίηση, ανάπτυξη, διαχείριση, συντήρηση και προστασία των φυσικών πόρων της περιοχής του Νομού Ευρυτανίας». Ο λόγος της ίδρυσής της αναφέρεται σε μια προσπάθεια επίσπευσης και συντονισμού των αναπτυξιακών παρεμβάσεων σε έναν ορεινό και μειονεκτικό χώρο, όπως αυτός του Ν. Ευρυτανίας, παρακάμπτοντας παράλληλα τις γραφειοκρατικές διαδικασίες των δημοσίων υπηρεσιών. Στα πρώτα 20 χρόνια της λειτουργίας της και πριν περιέλθει στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, η εταιρεία επέδειξε αξιόλογο αναπτυξιακό έργο με κύριες κατευθύνσεις:

- Την προστασία και ορθολογική εκμετάλλευση των δασών του Νομού. Σε αυτό το πλαίσιο κινήθηκε προς την ίδρυση Δασικής Βιομηχανίας και την παροχή τεχνικής βοήθειας στη Δασική Υπηρεσία για τη δημιουργία των απαιτούμενων υποδομών.
- Την αξιοποίηση φυσικών πόρων με έμφαση στην τοπογραφική διαμόρφωση του Τυμφρηστού (Βελούχι) για τη δημιουργία χιονοδρομικής πίστας και τη σύσταση της θυγατρικής εταιρείας «Χιονοδρομικό Κέντρο Α.Ε.»
- Την αξιοποίηση ενδογενούς ενεργειακού δυναμικού. Στα πλαίσια του προγράμματος VALOREN ίδρυσε σταθμό υδροηλεκτρικής ενέργειας στο Μικρό Χωριό και εγκατέστησε ανεμογεννήτρια στο Βελούχι.

Τέλος συμμετείχε στα προγράμματα ΜΟΠ, ΝΟW, HORIZON, LEADER 1 με στόχο την αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της περιοχής και την ενίσχυση του ανθρωπίνου δυναμικού της .

Μετά την ένταξή της στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση η ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε. έχει αναπτύξει τις κάτωθι δραστηριότητες:

- Για την αξιοποίηση και επιμόρφωση του ανθρωπίνου δυναμικού του Νομού η Εταιρεία ίδρυσε θυγατρική εταιρεία Κέντρου συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης με την επωνυμία «ΚΕΚ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ ΕΠΕ» με ποσοστό συμμετοχής 90% και την ΤΕΔΚ να μετέχει με 10%. Μέσω αυτής της θυγατρικής έχουν υλοποιηθεί προγράμματα κατάρτισης σε θέματα αγροτουρισμού, φυσικών προϊόντων και μελισσοκομίας που τα παρακολούθησαν περίπου 250 άτομα νεαρής ηλικίας. Επίσης έχουν υποβληθεί προτάσεις από το ΚΕΚ στις αρμόδιες υπηρεσίες για την υλοποίηση προγραμμάτων στα θεματικά πεδία: Διοίκηση Επιχειρήσεων, τουρισμός, αγροτικά επαγγέλματα και πληροφορική.
- Υλοποίηση της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER II συνολικού προϋπολογισμού 1,2 δις δρχ. η οποία και ολοκληρώθηκε στα τέλη του 2002. Ως φορέας υλοποίησης του προγράμματος ενίσχυσε τη δημιουργία 75 αγροτουριστικών καταλυμάτων δυναμικότητας 800 κλινών σε 21 Κοινότητες του Νομού.
- Ιχθυοκαλλιέργεια. Η εταιρεία διαθέτει δύο ιχθυοτροφεία. Το πρώτο στο Μεγάλο Χωριό για την καλλιέργεια πέστροφας με ετήσια παραγωγή 60 τόνους και το δεύτερο στο χωριό Τριπόταμος σε 100 πλωτούς ιχθυοκλωβούς με ετήσια παραγωγή 70 τόνους. Επίσης διαθέτει στη Λίμνη των Κρεμαστών δεξαμενές εκκόλαψης κυπρίνου και επίκειται αναβάθμιση της όλης δραστηριότητας με τη δημιουργία δεύτερου ιχθυογεννητικού σταθμού στον Τριπόταμο.

Β) Χιονοδρομικό Κέντρο

Το Χιονοδρομικό Κέντρο του Καρπενησίου αποτελεί τον κυριότερο πόλο έλξης τουρισμού του Νομού συνιστώντας το βασικότερο τουριστικό προϊόν και το μεγαλύτερο κεφάλαιο της τουριστικής του προσφοράς. Όπως είναι εύλογο θεωρείται ο κεντρικός άξονας ανάπτυξης της περιοχής και κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στον τοπικό σχεδιασμό προώθησης του τουρισμού. Το Χιονοδρομικό Κέντρο έχει μέχρι σήμερα καθορίσει και «οριοθετήσει» το αναπτυγμένο τμήμα του Νομού. Η πλειονότητα των καταλυμάτων και των λοιπών εμπορικών δραστηριοτήτων που

σχετίζονται με τον τουρισμό έχουν χωροθετηθεί στο κομμάτι του Νομού που εξασφαλίζει γρήγορη και άνετη πρόσβαση στο Χιονοδρομικό Κέντρο. Η περιοχή αυτή περικλείει κυρίως τους Δήμους Καρπενησίου και Ποταμιάς και λογίζεται ως η πλέον προνομιακή για την πραγματοποίηση τουριστικών επενδύσεων, σε αντίθεση με τον υπόλοιπο Νομό όπου η τουριστική ζήτηση είναι θεαματικά χαμηλότερη. Προκειμένου να επιτευχθεί η διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης προς το ανατολικό τμήμα του Νομού, βρίσκεται σε εξέλιξη η κατασκευή νέου οδικού άξονα που θα συνδέει το Χιονοδρομικό Κέντρο με τον Δήμο Κτημενίων και θεωρείται ότι θα δώσει πνοή σε μια περιοχή του Νομού με υποτονική τουριστική κίνηση. Το εν λόγω έργο υποδομής χρηματοδοτείται από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί στα τέλη του 2006.

Το Χιονοδρομικό Κέντρο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1974 και αποτελούσε προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Τα πρώτα χρόνια υπολειτούργησε, στερούμενο ακόμη και στοιχειωδών υποδομών. Από το 1981 μεταβιβάστηκε στην τοπική αναπτυξιακή εταιρεία ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε. και σταδιακά έχει εξελιχθεί σε ένα σύγχρονο κέντρο υψηλών προδιαγραφών. Σήμερα εκτείνεται σε έκταση 6.000 περίπου στρεμμάτων στο βουνό Βελούχι, σε υψόμετρο 1.800μ. και σε απόσταση 12χλμ. από το Καρπενήσι. Είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία «Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου Α.Ε.» και υπάγεται διοικητικά στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, αποτελώντας θυγατρική εταιρεία της ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε.

Η μετοχική σύνθεσή του έχει ως εξής:

ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε. 96,5%, Δ. Καρπενησίου 2,42%, ιδιώτης 1,08%.

Το μόνιμο προσωπικό της επιχείρησης ανέρχεται σε 5 άτομα, ενώ εποχιακά κατά τις περιόδους αιχμής απασχολούνται ακόμη 20.

Στις κτιριακές εγκαταστάσεις του Χιονοδρομικού Κέντρου περιλαμβάνονται:

- Εστιατόριο και μπαρ
- Κατάστημα πωλήσεως ειδών σκι
- Κατάστημα ενοικιάσεως σύγχρονου εξοπλισμού σκι
- Κατάστημα ενοικιάσεως μηχανοκίνητων ελκήθρων χιονιού

Οι μηχανολογικές εγκαταστάσεις του Χιονοδρομικού Κέντρου αποτελούνται από:

- 6 αναβατήρες (2 συρόμενοι και 4 εναέριοι) με δυνατότητα εξυπηρέτησης 5150 ατόμων/ώρα.
- 10 πίστες κυμαινόμενης υψομετρικής διαφοράς από 1800-2040μ.

- 5 μηχανήματα αποχιονισμού και διάστρωσης πιστών και 5 μηχανοκίνητα έλκηθρα χιονιού.

Παράλληλα στο Χιονοδρομικό Κέντρο λειτουργεί σύγχρονη σχολή σκι για την εκπαίδευση των χιονοδρόμων και την προετοιμασία αθλητών καθώς και οργανωμένο τμήμα Πρώτων Βοηθειών. Στις πρόσθετες παροχές του Χιονοδρομικού Κέντρου αξίζει να αναφερθεί η ασφάλιση των χιονοδρόμων για αστική ευθύνη.

Οι επενδύσεις τόσο σε μηχανολογικό όσο και σε κτιριακό εξοπλισμό που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στο Χιονοδρομικό Κέντρο είναι αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων που παρείχαν τα κοινοτικά προγράμματα αλλά και της χρηματοδότησης από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Το τελευταίο ολοκληρωμένο κοινοτικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε το 2000 και αφορούσε κονδύλι του Β' Κ.Π.Σ. ύψους 500 εκατομ. δρχ.

Η επισκεψιμότητα του Χιονοδρομικού Κέντρου κατά τα τελευταία έτη εμφανίζει αρκετές διακυμάνσεις. Οι σημαντικές διαφοροποιήσεις του όγκου των επισκεπτών από έτος σε έτος δεν θα πρέπει να αποδοθούν αποκλειστικά σε τυχόν οργανωτικές δυσλειτουργίες και αδυναμίες του Κέντρου ή σε ανεπαρκή και ελλιπή τουριστική προβολή του. Καταλυτικό ρόλο στην τουριστική ροή του Κέντρου διαδραματίζουν, όπως είναι εύλογο, οι καιρικές συνθήκες και ειδικότερα οι χιονοπτώσεις, οι οποίες και καθορίζουν τη χρονική περίοδο λειτουργίας του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ 1996 – 2004

ΧΕΙΜΕΡΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΗΜΕΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	ΠΛΗΡΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	ΜΕΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	ΚΛΕΙΣΤΟ	ΚΑΡΤΕΣ
1996-1997	82 ΗΜΕΡΕΣ	28 ΗΜΕΡΕΣ	54 ΗΜΕΡΕΣ	33 ΗΜΕΡΕΣ	14.600
1997-1998	100 ΗΜΕΡΕΣ	33 ΗΜΕΡΕΣ	67 ΗΜΕΡΕΣ	10 ΗΜΕΡΕΣ	15.719
1998-1999	131 ΗΜΕΡΕΣ	47 ΗΜΕΡΕΣ	84 ΗΜΕΡΕΣ	22 ΗΜΕΡΕΣ	21.840
1999-2000	93 ΗΜΕΡΕΣ	24 ΗΜΕΡΕΣ	69 ΗΜΕΡΕΣ	18 ΗΜΕΡΕΣ	18.708
2000-2001	71 ΗΜΕΡΕΣ	34 ΗΜΕΡΕΣ	37 ΗΜΕΡΕΣ	23 ΗΜΕΡΕΣ	13.689
2001-2002	106 ΗΜΕΡΕΣ	47 ΗΜΕΡΕΣ	59 ΗΜΕΡΕΣ	18 ΗΜΕΡΕΣ	13.283
2002-2003	103 ΗΜΕΡΕΣ	71 ΗΜΕΡΕΣ	32 ΗΜΕΡΕΣ	35 ΗΜΕΡΕΣ	20.510
2003-2004	80 ΗΜΕΡΕΣ	50 ΗΜΕΡΕΣ	30 ΗΜΕΡΕΣ	21 ΗΜΕΡΕΣ	13.486

Πηγή: Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου Α.Ε.

Τα έσοδα της εταιρείας «Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου Α.Ε.» όπως έχουν διαμορφωθεί κατά τα προηγούμενα έτη από την πώληση υπηρεσιών έχουν ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΕΣΟΔΑ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ Α.Ε. (σε χιλιάδες €)

1999 – 2000	216.652
2000 – 2001	193.285
2001 – 2002	169.112
2002 - 2003	277.051

Πηγή: Ισολογισμοί «Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου Α.Ε.»

Ωστόσο για καμία περίοδο δεν κατόρθωσε να παρουσιάσει θετικό ισολογισμό. Ενδεικτικά την περίοδο 2002 – 2003 παρουσίασε ζημιές χρήσεως 78000€.

Σε μία προσπάθεια περαιτέρω αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού του Χιονοδρομικού Κέντρου που θα το καθιστούσε περισσότερο ανταγωνιστικό και προσοδοφόρο, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση στα τέλη του 2003 υπέγραψε μνημόνιο συνεργασίας με τα **Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα**. Στόχος του μνημονίου είναι η

πραγματοποίηση σημαντικών επενδύσεων που θα λειτουργήσουν ευεργετικά στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και στην αξιοποίηση του τουριστικού προϊόντος. Το μνημόνιο προβλέπει μεταβολή της μετοχικής σύνθεσης της εταιρείας με τα Τουριστικά Ακίνητα και τους ιδιώτες να κατέχουν το 51% των μετοχών και τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και τον Δήμο Καρπενησίου να κατέχουν το 49% των μετοχών.

Προβλέπεται επίσης αποτίμηση της περιουσίας του Χιονοδρομικού Κέντρου από διεθνή οίκο και αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου κατά 3.000.000 € εκ των οποίων 2.500.000 € θα καταβληθούν από τα ΕΤΑ και 500.000 από ιδιώτες. Σύμφωνα με το μνημόνιο η χρηματοδοτική ενίσχυση θα έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί εντός ενός έτους με τη διαχείριση του Χιονοδρομικού Κέντρου να παραμένει στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με πρόβλεψη για σταδιακή μετάβαση στα ΕΤΑ.

Οι καθυστερήσεις αναφορικά με την ολοκλήρωση τόσο της αποτίμησης της περιουσίας όσο και της χρηματοδότησης (έχουν συνολικά καταβληθεί 200.000€), πέρα από το γεγονός ότι αναδεικνύουν τις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, δυσχεραίνουν τη θέση του Χιονοδρομικού Κέντρου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής, στον έντονο ανταγωνισμό του χειμερινού τουρισμού.

5.1.2 Τοπική Αυτοδιοίκηση

Α) ΔΕΠΑΚ

Ο Δήμος Καρπενησίου το 1994 προχώρησε στη δημιουργία Δημοτικής Επιχείρησης με την επωνυμία «Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού και Ανάπτυξης Καρπενησίου». Η ΔΕΠΑΚ είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και διοικείται από 7μελές Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι της Δημοτικής Αρχής, εκπρόσωποι των τοπικών κοινωνικών και επαγγελματικών φορέων και εκπρόσωπος των εργαζομένων στην εταιρεία. Σήμερα η ΔΕΠΑΚ απασχολεί 9 άτομα.

Σκοποί της επιχείρησης όπως περιγράφονται στο καταστατικό της είναι:

- Η αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών του Δήμου Καρπενησίου.
- Η δημιουργία και εκμετάλλευση τουριστικών επιχειρήσεων με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

- Η διοργάνωση πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και κοινωνικών εκδηλώσεων με κύριο στόχο την πολιτιστική αναβάθμιση, σε συνδυασμό με την αναψυχή, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των κατοίκων και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
- Η αξιοποίηση εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων προς όφελος του κοινωνικού συνόλου
- Η εκπαίδευση των κατοίκων της περιοχής, βάσει των ιδιαιτεροτήτων του Νομού Ευρυτανίας με τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Η αξιοποίηση, διαχείριση και εκμετάλλευση αθλητικών, πολιτιστικών και άλλων κέντρων του Δήμου και η ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων.
- Η ανάπτυξη διεθνών σχέσεων με αντίστοιχους φορείς, με στόχο τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας.
- Η ανάληψη συντονισμού και δραστηριοποίησης των τοπικών κοινωνικών φορέων προς όφελος της ευρύτερης περιοχής του Δήμου.

Ένα από τα σπουδαιότερα επιτεύγματα της ΔΕΠΑΚ, κατά τη λειτουργία της υπήρξε η ίδρυση του Γραφείου Τουρισμού (για το οποίο γίνεται εκτενής αναφορά στη συνέχεια), το οποίο κατόρθωσε να συντονίσει τη δράση των τοπικών επιχειρήσεων, που σχετίζονται με τον τουρισμό και προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες στον τομέα της ενημέρωσης και της τουριστικής προβολής του Νομού.

Παράλληλα ο Δήμος Καρπενησίου, σε μια προσπάθεια ανάπτυξης μιας ειδικής μορφής τουρισμού δυναμικά ανερχόμενης και εξαιρετικά προσοδοφόρας, **του συνεδριακού τουρισμού**, προχώρησε στην κατασκευή του **Συνεδριακού Κέντρου Καρπενησίου**, το οποίο διαχειρίζεται και εκμεταλλεύεται η ΔΕΠΑΚ. Πρόκειται για ένα υπερσύγχρονο κτίριο, που όμως διατηρεί τον παραδοσιακό χαρακτήρα της τοπικής αρχιτεκτονικής, το οποίο παραδόθηκε προς χρήση το 1999. Από τότε έχει φιλοξενήσει μεγάλο αριθμό συνεδρίων και εκδηλώσεων επιτρέποντας στο Νομό να απευθυνθεί και να προσελκύσει ένα άγνωστο μέχρι πρόσφατα τουριστικό κοινό και ένα ειδικό τμήμα της τουριστικής ζήτησης. Η κεντρική του αίθουσα καταλαμβάνει περίπου 500τ.μ. και έχει χωρητικότητα 380 ατόμων, ενώ έχει χρησιμοποιηθεί και ως χώρος θεάτρου και κινηματογράφου. Το Κέντρο διαθέτει σύγχρονα οπτικοακουστικά συστήματα και υπάρχουν σε αυτό ειδικά διαμορφωμένοι εκθεσιακοί χώροι καθώς και μουσειακός χώρος με προσωπικά αντικείμενα του Κων. Τσάτσου.

Στη διαχείριση της ΔΕΠΑΚ υπάγεται επίσης το υπερσύγχρονο **Κολυμβητήριο** της πόλης που κατασκευάστηκε στις αρχές του '90 και διαθέτει πισίνα ολυμπιακών διαστάσεων και άρτια εξοπλισμένο γυμναστήριο. Πέρα από την τεράστια ώθηση που έχει δώσει στον τοπικό αθλητισμό, το Κολυμβητήριο αποτελεί ιδανικό τόπο προετοιμασίας αθλητικών ομάδων, συντελώντας στην ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού στο Νομό.

Καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου η ΔΕΠΑΚ διοργανώνει **εκδηλώσεις**¹² με σκοπό να βελτιώσει την κοινωνική και πολιτιστική ζωή των κατοίκων της περιοχής, αλλά και να προβάλλει στους επισκέπτες τη λαογραφική παράδοση και την ιστορία του τόπου.

Άλλες σημαντικές δραστηριότητες της ΔΕΠΑΚ είναι ο Δημοτικός Κινηματογράφος, ο οποίος λειτουργεί από το 1994 και επιχορηγείται από τον Δήμο Καρπενησίου και το Υπουργείο Πολιτισμού, το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, το Θεατρικό Εργαστήρι, η Δημοτική Φιλαρμονική και οι αθλητικές εκδηλώσεις με σπουδαιότερη τα «Μποτσάρια».

Τέλος η ΔΕΠΑΚ έχει μετάσχει ως φορέας υλοποίησης σε μία σειρά ευρωπαϊκών προγραμμάτων που προσανατολίζονται στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και στην ενδυνάμωση της αναπτυξιακής προοπτικής της περιοχής.

Β) Γραφείο Τουρισμού

Το Γραφείο Τουρισμού του Δήμου Καρπενησίου ιδρύθηκε από τη ΔΕΠΑΚ το 1994 στο πλαίσιο μιας πρωτοβουλίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών τόσο προς τους επισκέπτες όσο και προς τους επαγγελματίες της περιοχής του.

Το πεδίο δράσης του, όπως περιγράφεται στο καταστατικό του, δεν περιορίζεται στο Δήμο Καρπενησίου, αλλά επεκτείνεται στο σύνολο του Νομού. Αρχικά η λειτουργία του περιορίστηκε στην παροχή πληροφοριών και στη διακίνηση διαφημιστικού υλικού για τις τοπικές επιχειρήσεις, οι οποίες και συμμετείχαν στην κάλυψη των λειτουργικών του εξόδων. Στη συνέχεια το Γραφείο Τουρισμού επαναπροσδιόρισε τους στόχους του, ενισχύθηκε και ανανεώθηκε φιλοδοξώντας όχι

¹² Κυριότερες ετήσιες εκδηλώσεις της ΔΕΠΑΚ: «Χριστούγεννα στο Καρπενήσι», «Αποκριάτικες εκδηλώσεις», «Ρουμελιώτικο Πάσχα», «Γιορτές Δάσους και Λαϊκής Παράδοσης», «Εμποροπανήγυρη»

μόνο να αποτελέσει το συνδετικό κρίκο μεταξύ εντόπιων επιχειρηματιών και επισκεπτών, αλλά και να μετεξελιχθεί σε φορέα που θα συμμετέχει ενεργά στον προγραμματισμό της τουριστικής πολιτικής του Νομού.

Με την πάροδο των χρόνων και με δεδομένη την τουριστική εξέλιξη της περιοχής και την οικονομική του αυτάρκεια, το Γραφείο Τουρισμού έχει διευρύνει τις δράσεις του, επιδεικνύοντας αξιόλογο έργο. Πέρα από τη συνεργασία του με τους επιχειρηματίες της περιοχής, έχει δημιουργήσει την ιστοσελίδα του Δήμου (www.karpenisi.gr), την οποία και επιμελείται, και διαθέτει μεγάλη βάση πληροφοριών για το Νομό με αναλυτικά στοιχεία για τα τουριστικά αξιοθέατα, την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά του καθώς και σπάνιο φωτογραφικό υλικό. Παράλληλα έχει προχωρήσει στην έκδοση τουριστικών οδηγών και χάρτη του Νομού και έχει αναπτύξει πρότυπο δίκτυο επικοινωνίας με τουριστικά πρακτορεία. Επίσης έχει συμβάλει στη δημιουργία ντοκιμαντέρ για το Δήμο Καρπενησίου και έχει επιδείξει επιτυχημένη παρουσία σε τουριστικές εκθέσεις (Τουριστικό Πανόραμα, PHILOXENIA). Στις τακτικές πρωτοβουλίες και δραστηριότητες του Γραφείου Τουρισμού καταγράφονται ακόμη οι διαφημιστικές καταχωρήσεις για την προβολή του Νομού (επιλογή μέσων προβολής, κειμένων και φωτογραφιών), η οργάνωση και η συμμετοχή σε συνέδρια και ημερίδες που αφορούν ζητήματα τουρισμού και η διεξαγωγή ερευνών για την τουριστική κίνηση στο Νομό.

Το Γραφείο Τουρισμού απασχολεί σήμερα 3 άτομα και η επιτυχημένη πορεία του πιστοποιεί τις δυνατότητες ουσιαστικής και αποτελεσματικής παρέμβασης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε θέματα τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.

5.2 Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας

Στο Καρπενήσι εδρεύει και ένας ακόμη αναπτυξιακός φορέας, οι στόχοι και το πεδίο δράσης του οποίου δεν περιορίζονται στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής, αλλά αναφέρονται σε εθνική κλίμακα. Ο εν λόγω φορέας είναι το **Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας** και υπάγεται στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, που εποπτεύεται από το Υπουργείο Γεωργίας. Λειτουργεί από το 1996 και απασχολεί 6 άτομα τα οποία είναι ειδικευμένα στους τομείς της Αγροτικής Ανάπτυξης, της Γεωγραφίας, της Αγροτικής Οικονομίας και του Αγροτουρισμού.

Οι στόχοι του Ινστιτούτου είναι:

- Η εκπόνηση επιστημονικής έρευνας για όλους τους τομείς της Ορεινής και Αγροτικής Οικονομίας στην Ελλάδα.
- Η αναζήτηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων των ορεινών και αγροτικών περιοχών
- Η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών στις Εθνικές και Τοπικές Αρχές για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων για τις ορεινές και αγροτικές περιοχές.
- Η προώθηση της υιοθέτησης συγκεκριμένων και ρεαλιστικών πολιτικών για τις ορεινές περιοχές σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, και η δημιουργία του υπόβαθρου για την ίδρυση ενός εθνικού φορέα για την υποστήριξη της Ορεινής Πολιτικής.

Από την ίδρυσή του το Ινστιτούτο έχει δώσει έμφαση στην προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στους οργανισμούς EUROMONTANA και BALKANMONTANA που ενεργοποιούνται σε τομείς σχετικούς με την ανάπτυξη και προώθηση της ευημερίας των κατοίκων ορεινών περιοχών της Ευρώπης και των Βαλκανίων αντίστοιχα. Έχει διοργανώσει στο Καρπενήσι το «Φεστιβάλ των Βαλκανικών Βουνών», μία επιστημονική συνάντηση σε συνδυασμό με έκθεση τοπικών, παραδοσιακών προϊόντων και συμμετέχει σε πλήθος ευρωπαϊκών επιστημονικών οργανισμών όπως η MEDEF (Μεσόγειος υπό ανάπτυξη) και CME (Μεσογειακό Κέντρο για το Περιβάλλον).

Παράλληλα τα μέλη του Ινστιτούτου έχουν μετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα όπως «το εξωγενές αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα» και «ο ρόλος της υδατοκαλλιέργειας στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών». Πολλές ερευνητικές προτάσεις του Ινστιτούτου έχουν χρηματοδοτηθεί από εθνικούς και διεθνείς φορείς και άμεσος στόχος του είναι η δημιουργία μίας βάσης δεδομένων για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

5.3 Επαγγελματικοί και κοινωνικοί Φορείς - Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

Α) Πολιτιστικός Σύλλογος Καρπενησίου

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Καρπενησίου είναι ένας ζωντανός φορέας για την Ευρυτανία, έχοντας στο ενεργητικό του, από το 1979 που ιδρύθηκε, σημαντικές πρωτοβουλίες και δραστηριότητες. Σήμερα πλαισιώνεται από 400 και πλέον ενεργά

Δ) Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

Σύμφωνα με το πρότυπο της τοπικής ανάπτυξης, όπως έχει ήδη τονιστεί, η αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μιας τοπικής κοινωνίας αποτελεί το καθοριστικό βήμα για την ανάπτυξή της. Αυτό καταδεικνύει τη σπουδαιότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην αναπτυξιακή διαδικασία για τους εξής λόγους:

- Οι ΜΜΕ αποτελούν την κύρια έκφραση της τοπικής επιχειρηματικότητας, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μιας περιοχής
- Οι ΜΜΕ έχουν εξελιχθεί, σε παγκόσμια κλίμακα, σε μία από τις κυριότερες δεξαμενές θέσεων εργασίας, όντας η ραχοκοκαλιά της οικονομίας.

Συνεπώς οι ΜΜΕ μπορούν να πρωταγωνιστήσουν στην τοπική αναπτυξιακή διαδικασία προωθώντας την τοπική επιχειρηματικότητα, συγκρατώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο και διατηρώντας την απαιτούμενη πληθυσμιακή βάση.

Στην Ευρυτανία τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αρκετά δυναμική παρουσία τοπικών επιχειρηματιών, δομημένη πάνω σε υγιείς βάσεις. Αυτό επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσω μιας ενδογενούς διαδικασίας. Οι κάτοικοι της περιοχής και τοπικοί επιχειρηματίες, εκμεταλλεζόμενοι το ευνοϊκό για το Νομό κλίμα, στράφηκαν σε μία, άγνωστη έως τότε, μορφή επιχειρήσεων, τις τουριστικές επιχειρήσεις. Ενεργοποίησαν και χρησιμοποίησαν αποτελεσματικά τους διαθέσιμους παραγωγικούς πόρους και συνέβαλαν καθοριστικά στην τοπική αναπτυξιακή διαδικασία. Οι τοπικοί επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο σε επιχειρήσεις ύπνου, αξιοποιώντας τις επενδυτικές ευκαιρίες που προσέφεραν οι χρηματοδοτήσεις των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, στην εστίαση, τα παραδοσιακά προϊόντα και τους χώρους αναψυχής. Η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρηματιών προέρχονται από την περιοχή, γεγονός που συνεπάγεται σχεδόν πλήρη έλεγχο του τοπικού κεφαλαίου, ενώ μέσω του θεσπισμένου φορέα τους, του Εμπορικού Συλλόγου Καρπενησίου, παρεμβαίνουν σε ζητήματα ανάπτυξης και τουριστικής πολιτικής του Νομού.

5.4 Αναπτυξιακές δράσεις άλλων Δήμων του Νομού

Οι ρυθμοί ανάπτυξης στους υπόλοιπους Δήμους της Ευρυτανίας είναι δυσανάλογοι με αυτούς του Καρπενησίου, καθώς υποδέχονται συγκριτικά πολύ

μικρότερο τμήμα της τουριστικού ρεύματος, χωρίς βέβαια να εμφανίζουν όλοι τον ίδιο βαθμό προβληματικότητας. Τα αίτια αυτής της υστέρησης θα πρέπει να αναζητηθούν στους περιορισμένους οικονομικούς πόρους, στο μικρό πληθυσμιακό μέγεθος που έχει ως συνέπεια μικρότερη δεξαμενή ανθρωπίνου δυναμικού και στις ελλείψεις στον τομέα των υποδομών.

Παρά τις εγγενείς αδυναμίες των περιοχών αυτών, οι τοπικοί φορείς και κατά βάση οι αυτοδιοικητικοί φορείς καταβάλλουν φιλότιμες προσπάθειες, προκειμένου να τους δώσουν έναν αναπτυξιακό προσανατολισμό. Κεντρική προτεραιότητα των Δήμων είναι η βελτίωση των υποδομών, κύρια στο οδικό δίκτυο, καθώς δεν είναι λίγοι οι οικισμοί που κατά τους χειμερινούς μήνες αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες προσβασιμότητας και παραμένουν αποκομμένοι από τον υπόλοιπο Νομό. Πρωταρχικός στόχος, λοιπόν, των περισσότερων Δήμων είναι η ολοκλήρωση του εκσυγχρονισμού του τοπικού οδικού δικτύου, που θα το καταστήσει προσπελάσιμο όλο το χρόνο και πιθανόν να δώσει το έναυσμα σε περισσότερους κατοίκους να επενδύσουν στον τόπο τους.

Φιλοδοξία όλων των Δήμων είναι η τουριστική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών τους πόρων και προς αυτή την κατεύθυνση στοχεύουν οι περισσότερες παρεμβάσεις τους. Ενταγμένη σε αυτή τη λογική είναι η δημιουργία και λειτουργία δημοτικών ξενώνων, οι οποίοι καλύπτουν εν μέρει το έλλειμμα ξενοδοχειακής υποδομής σε αυτές τις περιοχές. Σήμερα δημοτικοί ξενώνες λειτουργούν στους Δήμους Φουρνά, Κτημενίων, Δομνίστας και Προυσού.

Παράλληλα επιχειρώντας την προβολή των τοπικών αξιοθέατων και τη διαφήμιση τω περιοχών τους γενικότερα, αρκετοί Δήμοι έχουν προχωρήσει στη δημιουργία άρθρα οργανωμένων ιστοσελίδων, οι οποίες παρέχουν πλήθος πληροφοριών, αναδεικνύουν τα παραδοσιακά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά και προωθούν τις τουριστικές υπηρεσίες και τα αγροβιοτεχνικά προϊόντα. Ιστοσελίδες διαθέτουν οι Δήμοι Κτημενίων, Φουρνά και Δομνίστας.¹³

Η προβολή παραδοσιακών προϊόντων επιτυγχάνεται μέσω σχετικών θεσμοθετημένων εκδηλώσεων. Ενδεικτικά και επιτυχημένα παραδείγματα είναι η «Γιορτή του Κάστανου» που πραγματοποιείται στο χωριό Αγία Τριάδα του Δήμου Κτημενίων και στο χωριό Καστανιά του Δήμου Δομνίστας. Ταυτόχρονα η προσέλκυση επισκεπτών επιδιώκεται με την ανάπτυξη πολιτιστικής δραστηριότητας

¹³ www.dimos-ktimenion.gr, www.domnista.gr, www.fourna.gr

και την οργάνωση εκδηλώσεων που σχετίζονται είτε με την ανάδειξη τοπικών εθίμων και παραδόσεων είτε με την τοπική ιστορία. Οι σπουδαιότερες εκδηλώσεις είναι: τα «Κατσαντώνεια» και το αφιέρωμα στον Ευγένιο τον Αιτωλό που διοργανώνει ο Δήμος Αγράφων, τα «Ασπροποτάμεια» που διοργανώνει ο Δήμος Ασπροποτάμου, οι εκδηλώσεις για την Εθνική Αντίσταση του Δήμου Βίνιανης, τα «Καφαντάρεια» του Δήμου Φραγκίστας, τα «Μπακογιάννεια» του Δήμου Προυσού.

Πέρα από τον στόχο της τουριστικής ανάπτυξης, κάποιοι Δήμοι της Ευρυτανίας έχουν προχωρήσει και σε διαφορετικές αναπτυξιακές επιλογές, που αναμένεται να ενισχύσουν την τοπική απασχόληση και εισόδημα. Οι Δήμοι Βίνιανης, Ασπροποτάμου και Ποταμιάς έχουν ήδη δρομολογήσει την εγκατάσταση υδροηλεκτρικών εργοστασίων, επενδύοντας στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε συνεργασία με ιδιωτικές, εξειδικευμένες εταιρίες. Η συγκεκριμένη αξιοποίηση του υδάτινου πλούτου του Νομού αναμένεται να επεκταθεί, αφού η δημιουργία τέτοιων έργων βρίσκεται στο στάδιο της έγκρισης και σε άλλους Δήμους. Τέλος ο Δήμος Δομνίστας έχει λάβει την αμφιλεγόμενη απόφαση της εγκατάστασης Αιολικών Πάρκων Ενέργειας. Πρόκειται για μία δραστηριότητα που θα δημιουργήσει θέσεις απασχόλησης και θα αποφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη στον Δήμο. Ο αντίλογος σε αυτή την επιλογή είναι ότι η λειτουργία τους είναι ασύμβατη με το περιβάλλον και αλλοιώνει το φυσικό κάλλος της περιοχής, που αποτελεί το μεγάλο της πλεονέκτημα.

Με αυτό το κεφάλαιο ολοκληρώνεται η παρουσίαση όλων των διαστάσεων της ανάπτυξης μέσω του τουρισμού στον Νομό. Στην συνέχεια γίνεται αναφορά στην εξέλιξη και τις προοπτικές των ειδικών μορφών τουρισμού σε αυτόν, καθώς και στοιχεία της ξενοδοχειακής του δυναμικότητας και της τουριστικής του κίνησης.

6. ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ

Μια ορεινή περιοχή όπως η Ευρυτανία δεν έχει την πολυτέλεια πολλαπλών επιλογών σε θέματα ανάπτυξης. Η αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της φυσικής ομορφιάς και γενικότερα του φυσικού περιβάλλοντος υψηλής ποιότητας που διαθέτει, αποτέλεσε και αποτελεί μονόδρομο. Η ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας όμως δεν θα μπορούσε να αποσκοπεί στη δημιουργία μαζικού τουριστικού ρεύματος. Η ανάπτυξη του Νομού οφείλει να είναι συμβατή με την προστασία των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής του ταυτότητας καθώς και προσαρμοσμένη στα τοπικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να μην απολεσθεί το ισχυρό πλεονέκτημά του. Έτσι η προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού θεωρείται ιδανική αναπτυξιακή προοπτική για την Ευρυτανία.

6.1 Ειδικές Μορφές Τουρισμού στην Ευρυτανία

Σήμερα ο Νομός πληροί τις βασικότερες προϋποθέσεις για την προώθηση πολλών μορφών ειδικού τουρισμού και πολλές από αυτές έχουν ήδη αναπτυχθεί σημαντικά. Έχουμε ήδη επισημάνει τα ιδιαίτερου κάλλους φυσικά αξιοθέατα που συνθέτουν την ελκυστικότητα της τουριστικής προσφοράς. Επίσης έχει επιτευχθεί ικανοποιητική προσπελασιμότητα του Νομού μέσω κεντρικών οδικών δικτύων, η οποία εξασφαλίζεται μετά την κατασκευή των αναγκαίων τεχνικών υποδομών, ενώ σε υψηλό επίπεδο βρίσκεται η ποιότητα των υπηρεσιών, εξυπηρετήσεων και τουριστικών υποδομών. Παράλληλα τα ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα και τα εθνικά αναπτυξιακά κίνητρα διασφαλίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό ένα σύστημα χρηματοδότησης των επενδυτικών δραστηριοτήτων. Αυτό ενισχύει την τοπική αναπτυξιακή πρωτοβουλία, μειώνει το κόστος χρηματοδότησης και δημιουργεί ευκαιρίες για τη συγκέντρωση συναφών αναπτυξιακών δραστηριοτήτων που δημιουργούν απασχόληση και εισόδημα.

Στο Νομό Ευρυτανίας η προώθηση των ειδικών μορφών τουρισμού πραγματοποιείται συμπληρωματικά με τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες και η λειτουργική διασύνδεσή τους με αυτές τους επιτρέπει να ανταποκριθούν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης και στην υψηλή

ανταγωνιστικότητα του κλάδου. Οι ειδικές μορφές τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί στην Ευρυτανία είναι οι εξής:

A) Χειμερινός Τουρισμός

Η χειμερινή τουριστική περίοδος είναι αναμφίβολα η πλέον προνομιακή για τον Νομό, αφού κατά τη διάρκεια αυτής συγκεντρώνεται ο κύριος όγκος των επισκεπτών. Η υψηλή δημοτικότητα του κατά τους χειμερινούς μήνες αποδίδεται στη λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου. Το Χιονοδρομικό Κέντρο έχει αναδειχθεί σε βασικό πόλο έλξης και αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης, λειτουργώντας ευεργετικά και για πολλές συμπληρωματικές δραστηριότητες. Τα οφέλη που αποκομίζει ο Νομός από τη λειτουργία του δεν εξαντλούνται στα έσοδα από τις χιονοδρομίες. Πέρα από την ώθηση που δίδει στην γενικότερη εμπορική κίνηση, έχει συντελέσει στη δημιουργία καταστημάτων ενοικίασης και πώλησης εξοπλισμού σκι καθώς και σχολών διδασκαλίας σκι. Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι τα ευεργετικά αποτελέσματα της λειτουργίας του Χιονοδρομικού Κέντρου καρπούνται σχεδόν εξολοκλήρου ο Δήμος Καρπενησίου και ο όμορος Δήμος Ποταμιάς. Τα αναπτυξιακά αποτελέσματα του χειμερινού τουρισμού αναμένεται να διαχυθούν προς την ανατολική πλευρά του Νομού, μετά την ολοκλήρωση του έργου της οδικής σύνδεσης του Χιονοδρομικού Κέντρου με τον Δήμο Κτημενίων.

B) Αγροτουρισμός

Η εφαρμογή των προγραμμάτων αγροτουρισμού έκανε την Ευρυτανία ευρύτερα γνωστή και συνέβαλε στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος. Ταυτόχρονα αποδείχθηκε ιδανικό μέσο ενίσχυσης για πολλούς απασχολούμενους στον πρωτογενή τομέα. Τα πενιχρά εισοδήματα που αποφέρουν οι εξαιρετικά λιγοστές καλλιεργήσιμες εκτάσεις και η κτηνοτροφία βελτιώθηκαν μέσω του αγροτουρισμού και απέτρεψαν μέχρι ενός σημείου την μεταναστευτική ροή και την πληθυσμιακή συρρίκνωση του Νομού στις παραγωγικές ηλικίες. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκαν θετικά βήματα προς την κατεύθυνση του μετασχηματισμού της αγροτικής δραστηριότητας μέσω της σύνδεσης της αγροτικής παραγωγής και του αγροτουρισμού. Η παραγωγή αγροτικών προϊόντων προσανατολίζεται πλέον, σε ικανοποιητικό βαθμό, στην κάλυψη των αναγκών που δημιουργήσε ο αγροτουρισμός.

Επιπλέον ένας σημαντικός αριθμός των επιχειρήσεων που προέκυψαν, βρίσκονται σε Δήμους απομακρυσμένους από το Καρπενήσι και συνεπώς εκτός της κύριας τουριστικής ζώνης του Νομού, διευρύνοντας έτσι το πεδίο της τουριστικής προσφοράς και προσφέροντας κάποια οικονομική τόνωση στις «μειονεκτικές» αυτές περιοχές. Ωστόσο η τουριστική ανάπτυξη αυτών των περιοχών εξακολουθεί να βρίσκεται σε νηπιακό στάδιο και υπολείπεται σημαντικά του βασικού τουριστικού πυρήνα του Νομού, γεγονός που χρεώνεται στην ελλιπή μέριμνα προβολής αυτών των τόπων και στην απουσία συμπληρωματικών δραστηριοτήτων.

Από την άλλη πλευρά, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις αλλοίωσης της μορφής του αγροτουρισμού, αφού πολλές τέτοιες επιχειρήσεις μεταλλάχθηκαν σε τυπικές ξενοδοχειακές μονάδες που δεν εξυπηρετούν τους στόχους των σχετικών προγραμμάτων και αρκετοί δικαιούχοι ασκούν επαγγέλματα που δεν σχετίζονται με τον πρωτογενή τομέα.

Γ) Ορεινός τουρισμός – Περιηγητικός τουρισμός

Η Ευρυτανία με την ποικιλία του φυσικού περιβάλλοντος και την πληθώρα των βουνών που διαθέτει, προσφέρεται για την προώθηση καινοτομικών τουριστικών δράσεων που εστιάζονται στις υπαίθριες δραστηριότητες και παρέχουν τη δυνατότητα εναλλακτικού τουρισμού. Οι εν λόγω ειδικές μορφές τουρισμού ευνοούν την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου για τον Νομό, αφού δεν υπόκεινται σε χρονικούς περιορισμούς και συμβάλλουν στην αξιοποίηση και τουριστική αναβάθμιση και περιοχών που βρίσκονται εκτός της κεντρικής τουριστικής ζώνης του Νομού.

Από τις πλέον δημοφιλείς δραστηριότητες είναι οι διαδρομές ορειβασίας και πεζοπορίας. Οι διαδρομές αυτές πραγματοποιούνται κυρίως την άνοιξη και το καλοκαίρι. Ένα πλούσιο δίκτυο μονοπατιών, τα οποία συντηρούνται από το Δασαρχείο, δίνει στους επισκέπτες την ευκαιρία της γνωριμίας με τις πιο απομακρυσμένες και δύσβατες περιοχές της Ευρυτανίας. Οι σχετικές υποστηρικτικές υποδομές περιλαμβάνουν:

- Το καταφύγιο του όρους Καλιακούδα, το οποίο είναι κτισμένο σε υψόμετρο 1400μ. και ανήκει στον Ορειβατικό Σύλλογο Καρπενησίου. Είναι πλήρως

εξοπλισμένο, έχει δυνατότητα φιλοξενίας 20 ατόμων και απέχει 25 χλμ. από το Καρπενήσι.

- Το καταφύγιο του Βελουχιού που βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το Χιονοδρομικό Κέντρο, σε ύψος 1840μ. και μπορεί να εξυπηρετήσει 30 άτομα.

Μία κλασσική ορειβατική διαδρομή είναι το «Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4», το οποίο στην Ευρυτανία ξεκινά από το χωριό Βραγγιανά του Δήμου Αγράφων και καταλήγει στο χωριό Κρίκελο του Δήμου Δομνίστας και πραγματοποιείται υπό την αιγίδα του Ορειβατικού Συλλόγου.

Στην ευρυτανική ύπαιθρο λαμβάνουν χώρα πολλές άλλες εναλλακτικές δραστηριότητες οι οποίες, αν και σχετικά νέες ακόμη και σε εθνικό επίπεδο, γνωρίζουν ταχύτατη εξέλιξη στο Νομό κερδίζοντας πολλούς και φανατικούς οπαδούς. Οι σπουδαιότερες είναι οι κάτωθι:

- Rafting: πρόκειται για κατάβαση των ποταμών της περιοχής με φουσκωτή βάρκα. Πραγματοποιείται κατά τους μήνες της άνοιξης στους ποταμούς Ταυρωπό, Τρικεριώτη και Αχελώο.
- Canoe-Kayak: άλλη μία δραστηριότητα νερού, με υψηλό βαθμό δυσκολίας, για την οποία ιδανικά είναι τα ποτάμια Αγραφιώτης, Καρπενησιώτης και Κρικελοπόταμος.
- Canyoning (διάσχιση φαραγγιού): είναι μία σύνθετη δραστηριότητα η οποία συνδυάζει πεζοπορία, αναρρίχηση σε βράχους, πέρασμα ποταμού και κολύμπι. Κλασσικότεροι προορισμοί είναι τα φαράγγια «Πανταβρέχει» και «Μαύρη Σπηλιά»

Οι παραπάνω δραστηριότητες έχουν οδηγήσει στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης στις παραποτάμιες περιοχές, στις οποίες έχει σημειωθεί ραγδαία άνοδος της επιχειρηματικής και επενδυτικής κινητικότητας. Οι περιοχές αυτές έχουν τις προϋποθέσεις να κεφαλαιοποιήσουν τα οφέλη από την εξάπλωση των εναλλακτικών δραστηριοτήτων, αποκτώντας τις απαιτούμενες υποδομές που θα τους επιτρέψουν να εδραιωθούν ως ο ιδανικότερος προορισμός για το ειδικό τμήμα της τουριστικής ζήτησης που επιδιώκει την ενεργό συμμετοχή και την περιπέτεια.

Ήδη έχουν υπάρξει σχετικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και στο Νομό δραστηριοποιούνται 4 επιχειρήσεις στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού και των υπαίθριων δραστηριοτήτων, οι οποίες προσφέρουν πλήρη εξοπλισμό, έμπειρους οδηγούς, συνοδούς και εκπαίδευση. Παράλληλα διοργανώνουν «εξορμήσεις

περιπέτειας», οι οποίες περιλαμβάνουν κατασκήνωση στη φύση, δραστηριότητες προσανατολισμού, τοξοβολία, ιππασία κ.α.

Δ) Αθλητικός Τουρισμός

Οι περιβαλλοντικές και κλιματολογικές συνθήκες της Ευρυτανίας κρίνονται ιδανικές για την προετοιμασία αθλητών και αθλητικών συλλόγων, γεγονός που έχει εδραιώσει την περιοχή ως αποδέκτη τέτοιων δραστηριοτήτων. Καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος της τοπικής επιχειρηματικότητας και κυρίως των ιδιοκτητών ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, οι οποίοι επένδυσαν προς αυτή την κατεύθυνση, δημιουργώντας σύγχρονες υποδομές επαγγελματικού επιπέδου, ικανές να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των αθλητικών ομάδων. Σήμερα πολλές ξενοδοχειακές μονάδες διαθέτουν ιδιόκτητους αθλητικούς χώρους και υποδέχονται μεγάλο αριθμό αθλητικών συλλόγων κατά τους θερινούς μήνες, επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο. Σημαντική και ενθαρρυντική εξέλιξη για τον αθλητικό τουρισμό στο Νομό, αποτελεί η πρόσφατη ολοκλήρωση (τέλη 2003) του «Κέντρου Προετοιμασίας Αθλητών Καρπενησίου», ενός αναπτυξιακού έργου της κεντρικής εξουσίας που βελτιώνει αισθητά τη θέση του Νομού στον ανταγωνισμό του κλάδου. Η κατασκευή του Κέντρου χρηματοδοτήθηκε από την Γενική Γραμματεία Αθλητισμού και την Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων. Εκτείνεται σε χώρο 211 στρεμμάτων στον οποίο περιλαμβάνονται κλειστές και ανοιχτές αθλητικές εγκαταστάσεις. Συγκεκριμένα υπάρχουν: 2 γήπεδα ποδοσφαίρου και κερκίδα 1500 ατόμων, γήπεδο ρίψεων, 9 γήπεδα αθλοπαιδιών, κλειστό προπονητήριο με αίθουσα ομαδικών αθλημάτων, 3 αίθουσες βαρέων αθλημάτων, αίθουσα στίβου, 2 αίθουσες φυσικής κατάστασης, αίθουσα φυσικοθεραπείας και ιατρικό εργομετρικό κέντρο.

Το εντυπωσιακό αθλητικό κέντρο αναμένεται να αποδειχθεί εξαιρετικά προσοδοφόρο για την τοπική οικονομία, προσελκύοντας τουρισμό υψηλής ποιότητας. Θα μπορούσε να έχει ήδη αποφέρει σημαντικά κέρδη, αν δεν είχε προσκρούσει σε εμπόδια γραφειοκρατικού χαρακτήρα, αφού δεν έχει οριστεί μέχρι σήμερα ο φορέας που θα αναλάβει τη λειτουργία και τη συντήρησή του. Υπό την πίεση των τοπικών επιχειρηματιών που επιθυμούν τον απεγκλωβισμό του Κέντρου, έχει δρομολογηθεί η προσωρινή παραχώρησή του στο Δήμο Καρπενησίου.

Ε) Συνεδριακός Τουρισμός

Στην Ευρυτανία τα τελευταία χρόνια έχει επιχειρηθεί η διείσδυση στην αγορά του συνεδριακού τουρισμού, στα πλαίσια αναζήτησης μορφών τουρισμού που εκτείνονται σε όλη τη διάρκεια του έτους, είναι επικερδείς και μπορούν να αποφέρουν κοινωνικά και πολιτιστικά οφέλη. Η ενεργοποίηση του Νομού στον συνεδριακό τουρισμό εστιάζεται στις δράσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και πρωτοβουλίες επιχειρηματιών του ξενοδοχειακού τομέα. Έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο τη λειτουργία του Συνεδριακού Κέντρου Καρπενησίου που ανήκει στη δημοτική αναπτυξιακή επιχείρηση, με χωρητικότητα 380 ατόμων, βοηθητικούς χώρους και άρτιο υλικοτεχνικό εξοπλισμό. Συνεδριακοί χώροι λειτουργούν επίσης σε δύο υπερπολυτελή ξενοδοχεία του Καρπενησίου και είναι εφοδιασμένοι με οπτικοακουστικά μέσα προηγμένης τεχνολογίας. Στη μία περίπτωση πρόκειται για έναν πολυδύναμο χώρο συνολικής επιφάνειας 1700τ.μ. με 8 αίθουσες συνεδριάσεων χωρητικότητας από 40 έως και 1000 ατόμων και στην άλλη περίπτωση για ένα αμφιθέατρο με δυνατότητα φιλοξενίας 180 ατόμων.

Η Ευρυτανία είναι σε θέση να διεκδικήσει μερίδιο της εθνικής τουλάχιστον συνεδριακής αγοράς καθώς πληροί τις απαραίτητες ποιοτικές προδιαγραφές. Ικανοποιεί το κριτήριο της προσβασιμότητας, διαθέτει επάρκεια ξενοδοχειακής δυναμικότητας, εγγυάται οργανωτική πληρότητα αφού οι συνεδριακές της υποδομές είναι καινούριες, πλήρως εξοπλισμένες και χωροθετημένες στην πρωτεύουσα του Νομού, όπου υπάρχει ποικιλία χώρων αναψυχής, εστίασης και συμπληρωματικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, το σπουδαιότερο ίσως πλεονέκτημα της περιοχής είναι η γενικότερη τουριστική της δυναμική και οι φυσικές και πολιτιστικές της αξίες.

Η κίνηση του συνεδριακού τουρισμού στο Νομό όμως χαρακτηρίζεται μάλλον υποτονική. Τα αίτια της υστέρησής του, σε σύγκριση με άλλους τουριστικούς προορισμούς της χώρας, εντοπίζονται σε ορισμένα μειονεκτήματα που παρουσιάζει ο Νομός. Ο ιδιαίτερα περιορισμένος αριθμός των συνεδριακών χώρων καθώς και η σχετικά μικρή τους δυναμικότητα αποτελεί τον κύριο ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού. Επίσης η κεντρική αναπτυξιακή στρατηγική για τις ορεινές περιφέρειες έχει δώσει έμφαση σε άλλες μορφές τουρισμού με συνέπεια να απουσιάζουν τα απαιτούμενα κίνητρα για τους επαγγελματίες του τουριστικού κλάδου, προκειμένου να προβούν σε ανάλογες επενδύσεις. Τέλος ευθύνες θα πρέπει να αναζητηθούν και από τις Τοπικές Αρχές, για τις οποίες η προβολή των δυνατοτήτων υποδοχής συνεδρίων στο Νομό δεν αποτελεί

προτεραιότητα, με αποτέλεσμα να έχουν αποτύχει στη δημιουργία των κατάλληλων εθνικών και διεθνών διασυνδέσεων που θα έδιναν ώθηση στο συνεδριακό τουρισμό.

Στ) Οικολογικός Τουρισμός

Η Ευρυτανία έχει ληφθεί ως βάση μέτρησης της ρύπανσης της μεσογειακής λεκάνης (θεωρητικό σημείο ρύπανσης 0), γεγονός που επιφορτίζει τους τοπικούς φορείς και κατοίκους με το σημαντικό καθήκον της προστασίας, αλλά και ανάδειξης του περιβάλλοντος της περιοχής.

Η έννοια του οικολογικού τουρισμού επικεντρώνεται στην παρουσία του τουρισμού ως οικονομική δραστηριότητα με ταυτόχρονη και κυρίαρχη την ύπαρξη ενός ανέγγιχτου φυσικού περιβάλλοντος. Υπό αυτούς τους όρους είναι δυνατόν να ισχυριστούμε ότι ο οικολογικός τουρισμός είναι απόλυτα συνυφασμένος με την τουριστική ανάπτυξη του Νομού, καθώς οι περισσότερες μορφές τουρισμού της περιοχής μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο βαθμό στην έννοια του οικολογικού τουρισμού.

Ακόμη όμως και εξετάζοντας τον οικολογικό τουρισμό κάτω από ένα στενότερο πρίσμα και με έμφαση στην παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, τη φυσιολατρία και την περιβαλλοντική εκπαίδευση, είναι κοινή παραδοχή ότι η Ευρυτανία συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα συστατικά ανάπτυξής του. Η Λίμνη των Κρεμαστών, παρουσιάζοντας τεράστιο οικοτουριστικό ενδιαφέρον, έχει εξελιχθεί σε προορισμό υψηλής ζήτησης. Στη Λίμνη οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να συνδυάσουν την παρυδάτια αναψυχή με την παρατήρηση της μοναδικής βιοποικιλότητας της περιοχής. Τα παρθένα δάση και τα φαράγγια αντικατοπτρίζουν την ανόθευτη και γνήσια όψη της Ευρυτανίας, προσφέροντας συγκριτικό πλεονέκτημα στην ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού. Οι τουρίστες έχουν τη δυνατότητα να θαυμάσουν την, ανέγγιχτη από τον πολιτισμό, άγρια ομορφιά του Νομού και να έρθουν σε επαφή με αυτήν.

Τα περιθώρια περαιτέρω αξιοποίησης των φυσικών πόρων, στην προοπτική ανάπτυξης του οικολογικού τουρισμού, παραμένουν σημαντικά. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η Λίμνη των Κρεμαστών, όπου η δημιουργία περιπτέρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και πληροφόρησης και παρατηρητηρίων της πλούσιας πανίδας και του υδάτινου πλούτου θα μπορούσε να την καθιερώσει ως σημείο αναφοράς για την οικολογία και την περιβαλλοντική ευαισθησία και να την

εδραιώσει ως έναν από τους προνομιακούς δέκτες ενός ειδικού και ανερχόμενου τμήματος της τουριστικής ζήτησης.

Z) Πολιτιστικός – Θρησκευτικός Τουρισμός

Ο Νομός, όπως έχει εκτενώς αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαθέτει πολυάριθμα θρησκευτικά και πολιτιστικά μνημεία καθώς και αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους οι οποίοι συνθέτουν τις απαραίτητες υποδομές για την ανάπτυξη του πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού. Παρ' όλα αυτά το κίνητρο της επίσκεψης σε αυτά τα αξιοθέατα έχει ισχνή παρουσία στην τουριστική ζήτηση του Νομού. Τα αίτια θα πρέπει να αναζητηθούν στην έλλειψη συντονισμένης προσπάθειας προβολής και ανάδειξης αυτών των χώρων. Οι μόνοι χώροι που παρουσιάζουν υψηλή επισκεψιμότητα είναι κατά πρώτο λόγο η Ιερά Μονή Προυσού και κατά δεύτερο η Μονή Τατάρνας. Όμως ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις η πλειονότητα των επισκεπτών δεν αντιπροσωπεύει τον αμιγώς θρησκευτικό και πολιτιστικό τουρισμό, αλλά τον συνδυάζει με άλλες τουριστικές δραστηριότητες. Παράλληλα οι αρχαιολογικοί χώροι του Νομού παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης, στερώντας από την περιοχή ένα πολύτιμο όπλο στον τουριστικό ανταγωνισμό.

Οι πολιτιστικοί πόροι της Ευρυτανίας μπορούν να αποδώσουν σημαντικά οφέλη στην τοπική οικονομία υπό την προϋπόθεση της ενεργοποίησης των τοπικών φορέων προς την κατεύθυνση της συντήρησης των παραδοσιακών και εκκλησιαστικών μνημείων, τη διαμόρφωση χώρων υποδομής κοντά σε αυτά και την οργάνωση και ανάδειξη δραστηριοτήτων όπως θρησκευτικά πανηγύρια, πολιτιστικές συγκεντρώσεις συλλόγων, ιστορικές επέτειοι.

6.2 Τουριστικές Μονάδες

Στο Νομό λειτουργούν σήμερα 127 επιχειρήσεις ύπνου, εκ των οποίων μόλις τα 25 είναι ξενοδοχεία (σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος). Η πλειονότητα των επιχειρήσεων είναι παραδοσιακοί ξενώνες και ενοικιαζόμενα δωμάτια που προέκυψαν από τη συμμετοχή κατοίκων σε επιδοτούμενα προγράμματα αγροτουρισμού (LEADER) και είναι μικρής δυναμικότητας σε κλίνες. Η κατανομή τους ανά κατηγορία είναι:

LUX	A	B	Γ	Δ-Ε
3	87	13	12	12

Από τις 127 επιχειρήσεις ύπνου οι 46 βρίσκονται στο Δήμο Καρπενησίου και 22 στο Δήμο Ποταμιάς, στις περιοχές δηλαδή που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δημοτικότητα από τους επισκέπτες, εκτός των άλλων και λόγω της εγγύτητας με το Χιονοδρομικό Κέντρο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΝΟΜΟΥ
ΑΦΙΞΕΙΣ – ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ – ΚΛΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤ/ΣΕΙΣ	ΔΙΑΘ. ΚΛΙΝΕΣ¹⁴	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ
1999	40996	109.233	9676	37,6%
2000	45995	125169	9982	41,8%
2001	41288	98640	7913	40,7%
2002	34754	89407	7330	41,6%

Πηγή: Έρευνες ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 11
ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΜΕΛΑΠΩΝ

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ
1999	40458	107872
2000	45097	122589
2001	40646	97475
2002	34079	87918

Πηγή: Έρευνες ΕΣΥΕ

¹⁴ Τα διαθέσιμα στοιχεία για τις διαθέσιμες κλίνες αναφέρονται στο ετήσιο άθροισμα των διαθέσιμων κλινών κατά μήνα, αφού ο αριθμός των κλινών διαφοροποιείται ανά περιόδους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12
ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ
1999	538	1361
2000	898	2580
2001	642	1165
2002	675	1489

Πηγή: Έρευνα ΕΣΥΕ

Όπως προκύπτει από τους παρατιθέμενους πίνακες οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις στο Νομό παρουσιάζουν διακυμάνσεις. Αρχικά παρατηρείται μία αξιοσημείωτη αύξηση από το 1999 στο 2000, για να ακολουθήσει μια φθίνουσα πορεία που κλιμακώνεται τα έτη 2001 και 2002 με αποτέλεσμα τα μεγέθη του τελευταίου εξεταζόμενου έτους να εμφανίζουν σημαντική απόκλιση από αυτά του 2000. Μία πιθανή ερμηνεία αυτής της πτωτικής πορείας ενδέχεται να είναι η ιδιομορφία των καιρικών συνθηκών, από τις οποίες εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η τουριστική ζήτηση της περιοχής, βασιζόμενη στο χειμερινό τουρισμό.

Παράλληλα για τα ίδια έτη παρατηρούμε δραστική μείωση των αθροιστικά διαθέσιμων κλινών. Αυτό οφείλεται κυρίως στην περιοδική λειτουργία πολλών επιχειρήσεων (μόνο στους μήνες αιχμής) και λιγότερο στην οριστική παύση της λειτουργίας τους.

Από τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνεται επίσης ότι οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών είναι αμελητέες και αντιπροσωπεύουν ένα μηδαμινό ποσοστό της τουριστικής προσέλευσης, φανερώνοντας ότι ο Νομός απευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά σε ημεδαπούς επισκέπτες.

Μετά την παρουσίαση της δυναμικής που εμφανίζουν οι ειδικές μορφές τουρισμού στην Ευρυτανία, καθώς και χρήσιμων τουριστικών μεγεθών, στην επόμενη ενότητα γίνεται αναφορά στην επίδραση του τουρισμού στην διαμόρφωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος.

7. ΤΟΠΙΚΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ

Αποτελεί κοινή διαπίστωση και παραδοχή ότι ο τουρισμός έχει εξελιχθεί σε κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα στην Ευρυτανία, αποτελεί τον κινητήριο μοχλό της τοπικής οικονομίας και συνιστά τον καθοριστικό παράγοντα για τη συνέχιση της αναπτυξιακής πορείας του Νομού. Ο τουρισμός, ως δυναμικός κλάδος, έχει μεταφέρει τον δυναμισμό του και στις υπόλοιπες δραστηριότητες της τοπικής οικονομίας, οδηγώντας στην αναδιάρθρωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος.

Το κύριο συγκριτικό πλεονέκτημα του Νομού, όπως έχουμε τονίσει, είναι οι σημαντικοί φυσικοί του πόροι, εξαιρετικού κάλλους και ενδιαφέροντος, οι οποίοι, μέσω των ειδικών μορφών τουρισμού, τροφοδοτούν την τουριστική του ανάπτυξη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το Χιονοδρομικό Κέντρο, που είναι ο κυριότερος πόλος έλξης τουριστών. Ως αποτέλεσμα του τουρισμού, έχει αναπτυχθεί σημαντικός αριθμός κλάδων οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες έδωσαν ώθηση στην αγορά τόσο από τη άποψη της απασχόλησης όσο και από την άποψη του εισοδήματος. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι μικρομεσαίες και κυριαρχεί η αυτοαπασχόληση, αν και η μισθωτή εργασία έχει αυξηθεί σημαντικά.

Για την κάλυψη των αναγκών της ζήτησης που προέκυψε για το τουριστικό προϊόν της περιοχής υπήρξε έντονη δραστηριοποίηση στη δημιουργία ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Ως φυσικό επακόλουθο και για την ικανοποίηση παράλληλων και συμπληρωματικών αναγκών των επισκεπτών, ενεργοποιήθηκε η τοπική επιχειρηματικότητα στους κλάδους της εστίασης και της αναψυχής. Έτσι έχει παρατηρηθεί σημαντική αύξηση στον αριθμό των εστιατορίων, ταβερνών, καφενείων, αναψυκτηρίων, ζαχαροπλαστείων, μπαρ, κέντρων διασκέδασης.

Παράλληλα η λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου δημιούργησε νέες επαγγελματικές ευκαιρίες και είχε ως συνέπεια την δημιουργία καταστημάτων πώλησης και ενοικίασης εξοπλισμού σκι καθώς και σχολών εκμάθησης σκι. Επίσης η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού ευνόησε τη δημιουργία ειδικευμένων επιχειρήσεων, οι οποίες διοργανώνουν εναλλακτικές δραστηριότητες και παρέχουν εξοπλισμό και υπηρεσίες εκπαίδευσης και ξενάγησης.

Όπως συμπεραίνουμε από τα παραπάνω, έχει αναπτυχθεί μία ισχυρή διασύνδεση μεταξύ τουρισμού και εμπορικής δραστηριότητας, μέσω της δικτύωσης

των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων με τις αντίστοιχες εμπορικές. Ένα επιπρόσθετο όφελος που αποκόμισε το τοπικό εμπόριο από την άνθιση του τουρισμού είναι η καλυτέρευση του δικτύου μεταφορών. Η τουριστική ανάπτυξη επέφερε σημαντικές βελτιώσεις στον τομέα των υποδομών και ειδικότερα στο οδικό δίκτυο, γεγονός που διευκόλυνε τις εμπορικές δραστηριότητες και συνέβαλε με ιδιαίτερα θετικό τρόπο στην επικοινωνία απομονωμένων, αγροτικών περιοχών με την πρωτεύουσα του Νομού και γενικότερα του Νομού με την υπόλοιπη χώρα.

Οι επιδράσεις του τουρισμού στο τοπικό παραγωγικό σύστημα έχουν αναμφίβολα αποτυπωθεί και στον πρωτογενή τομέα. Η τουριστική ανάπτυξη έχει επηρεάσει τη γεωργία, την κτηνοτροφία αλλά και τις ιχθυοκαλλιέργειες του Νομού, αφού ένα σημαντικό μέρος των προϊόντων της τοπικής παραγωγής απορροφάται από τις ξενοδοχειακές και τουριστικές επιχειρήσεις, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των επισκεπτών. Ο τουρισμός, λοιπόν, προσέφερε στον πρωτογενή τομέα την προοπτική της διεύρυνσης των εσωτερικών αγορών, αλλά και της δημιουργίας αγοράς παραδοσιακών προϊόντων. Πράγματι πολλοί τοπικοί επιχειρηματίες, αλλά και παραγωγοί, στράφηκαν στη δημιουργία επιχειρήσεων τοπικών παραδοσιακών προϊόντων για την κάλυψη της σχετικής ζήτησης, ενώ πέρα από τη σύνδεση με τον τουρισμό υπήρξε και σύνδεση της αγροτικής παραγωγής με τη μεταποίηση. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία μικρών παραγωγικών μονάδων τοπικής βιοτεχνίας και χειροτεχνίας με κλασσικά επιτυχημένα παραδείγματα τη λειτουργία του Γυναικείου Συνεταιρισμού στο Καρπενήσι, τη μονάδα επεξεργασίας χοιρινού κρέατος και παραγωγής αλλαντικών στον Προυσό και την πληθώρα μικρών μονάδων καλλιέργειας πέστροφας.

Η αναπτυξιακή διαδικασία με επίκεντρο τον τουρισμό, επέφερε διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής και μετατόπιση των κριτηρίων παραγωγής από ποσοτικά σε ποιοτικά. Οι παραγωγοί εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στην ανάδειξη των χαρακτηριστικών της τοπικής παραγωγής (ονομασίες προέλευσης, γεωγραφικές ενδείξεις, τήρηση προδιαγραφών και προτύπων). Παράλληλα η συσχέτιση μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δημιουργούν προστιθέμενη αξία στα τοπικά αγροτικά προϊόντα ή επεξεργάζονται δασικά προϊόντα, με τον τουρισμό συνέβαλε σε ένα βαθμό στη συγκράτηση πληθυσμού σε κάποιες απομακρυσμένες περιοχές του Νομού και στη μεταστροφή μιας τάσης εσωτερικής μετανάστευσης από τις απομονωμένες περιοχές προς την πόλη του Καρπενησίου.

Η δικτύωση του τουρισμού με τη γεωργο-κτηνοτροφική παραγωγή λειτούργησε ευεργετικά για την τοπική αγορά εργασίας, δημιουργώντας θέσεις απασχόλησης και απορροφώντας το υποαπασχολούμενο εργατικό δυναμικό του πρωτογενούς τομέα. Επιπλέον συντέλεσε στην ανακοπή των μεταναστευτικών εκροών και την αποτροπή της περαιτέρω πληθυσμιακής αποδυνάμωσης του Νομού.

Μία ακόμη οικονομική δραστηριότητα που η πορεία της συνδέθηκε στενά με τον τουρισμό και αποκόμισε σπουδαία οφέλη από αυτόν είναι ο κλάδος των κατασκευών. Η αύξηση της τουριστικής ζήτησης επέβαλε τη δόμηση αρκετών νέων ξενοδοχειακών μονάδων, προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθεί ο Νομός. Παράλληλα η ανάπτυξη του αγροτουρισμού και οι επενδυτικές ευκαιρίες που παρείχαν ευρωπαϊκά προγράμματα επιδοτήσεων ευνόησαν τη δημιουργία μικρών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων αγροτουριστικού χαρακτήρα. Αυτή η αναβάθμιση της περιοχής είχε ως φυσική συνέπεια μία οικοδομική έκρηξη με την κατασκευή και ιδιωτικών κατοικιών.

Ταυτόχρονα, η τουριστική ανάπτυξη συνοδεύτηκε από μια σειρά δημοσίων έργων και έργων υποδομής. Η δημιουργία έργων υποδομής αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της αναπτυξιακής διαδικασίας, παράγει απασχόληση και εισοδήματα και επιπλέον είναι ένας μηχανισμός, μέσω του οποίου το Κράτος και οι Τοπικές Αρχές βοηθούν αποτελεσματικά τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του τοπικού πληθυσμού. Η συμβολή του τουρισμού στην ανοδική πορεία του κατασκευαστικού κλάδου στο Νομό είναι αδιαμφισβήτητη και καταδεικνύει την ισχυρή διασύνδεση μεταξύ των δύο δραστηριοτήτων.

Η αύξηση της τουριστικής κινητικότητας στην περιοχή και η έντονη εμπορική δραστηριότητα που επακολούθησε γέννησαν νέες ανάγκες, για την ικανοποίηση των οποίων αναπτύχθηκαν νέες υπηρεσίες του δημοσίου τομέα, ενώ ενισχύθηκε σημαντικά ο τραπεζικός κλάδος. Οι αναβαθμισμένες υπηρεσίες που παρέχονται από το δημόσιο τομέα βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού, ο οποίος απολαμβάνει τις υπηρεσίες αυτές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και τις οποίες θα είχε στερηθεί ή θα απολάμβανε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σε περίπτωση απουσίας του τουρισμού.

Σε ό,τι αφορά τον τραπεζικό κλάδο, η εντεινόμενη και απορρέουσα από τον τουρισμό εμπορική δραστηριότητα οδήγησε στην αύξηση του κύκλου εργασιών των τραπεζών, καθιστώντας απαραίτητη την εγκατάσταση νέων υποκαταστημάτων και

έχοντας θετικό αντίκτυπο στην τοπική απασχόληση. Σήμερα στο Νομό λειτουργούν 8 υποκαταστήματα τραπεζών, εκ των οποίων τα 7 στο Καρπενήσι.

Εξετάζοντας τα παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η διείσδυση των ειδικών μορφών τουρισμού στην Ευρυτανία και η καθιέρωση του τουρισμού ως κυρίαρχης οικονομικής δραστηριότητας προκάλεσε αναδιάρθρωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος, προσδιορίζοντας ταυτόχρονα τόσο το μέγεθος των επιχειρήσεων όσο και τη χωρική τους οργάνωση.

Κύριο χαρακτηριστικό του τοπικού παραγωγικού συστήματος είναι η δικτύωση των τοπικών επιχειρήσεων και η ανάπτυξη σχέσεων τόσο μεταξύ τους όσο και με τοπικούς αναπτυξιακούς και κοινωνικούς φορείς ή οργανισμούς. Το τοπικό παραγωγικό σύστημα διακρίνεται επίσης από ευελιξία και οικονομικές συγκεντρώσεις. Η ευελιξία στηρίζεται, αλλά και αξιοποιεί το μικρό και μεσαίο μέγεθος των τοπικών επιχειρήσεων και επιτρέπει την άμεση προσαρμογή τους στις συνεχείς μεταβολές της ζήτησης και της τεχνολογίας. Οι οικονομίες συγκέντρωσης προκαλούνται από τη χωρική γειτνίαση των επιχειρήσεων και την ανάπτυξη της μεταξύ τους διασύνδεσης.

Η διαμόρφωση του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος, με επίκεντρο τις ήπιες μορφές τουρισμού, πληροί τις προϋποθέσεις για την κατάκτηση του στόχου της τοπικής ανάπτυξης, καθώς η τοπική ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί με τη μεμονωμένη δράση επιχειρήσεων, αλλά ενισχύεται από τη συντονισμένη δράση τοπικών αναπτυξιακών και κοινωνικών εταίρων.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον των θεωρητικών της ανάπτυξης, αλλά και των υπευθύνων φορέων, σε περιφερειακό, εθνικό και Κοινοτικό επίπεδο, έχει επεκταθεί πέρα από τις αστικές περιοχές, που αξιοποιούν τις οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωσης, και σε περιοχές μη κεντρικές, με ειδικά χωροταξικά και αναπτυξιακά προβλήματα. Οι περιοχές αυτές, στις οποίες συγκαταλέγονται και ορεινές όπως η Ευρυτανία, αντιμετωπίζουν σημαντικές αναπτυξιακές δυσκολίες που οφείλονται στη γεωμορφολογική τους ιδιαιτερότητα και τη διάρθρωση των οικονομιών τους. Οι αδυναμίες αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την άνιση κατανομή της ανάπτυξης στο χώρο, η οποία περιγράφεται αφενός με την ύπαρξη περιοχών που βρίσκονται στο κέντρο των οικονομικών συστημάτων και ευημερούν και αφετέρου με απομονωμένες περιοχές της υπαίθρου που χαρακτηρίζονται από αναπτυξιακή υστέρηση.

Για την επίλυση αυτών των προβλημάτων και την άμβλυνση των ανισοτήτων, αναπτύχθηκαν, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, διάφορες θεωρητικές αναζητήσεις και προσδιορίστηκαν στρατηγικές με στόχο την υποβοήθηση της ανάπτυξης των περιοχών αυτών. Το θεωρητικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των ορεινών και αγροτικών περιοχών της υπαίθρου στηρίζεται βασικά στο πρότυπο της ολοκληρωμένης – ενδογενούς, τοπικής ή εκ των κάτω ανάπτυξης, εξαιτίας της απουσίας σημαντικών αστικών κέντρων, πάνω στα οποία θα μπορούσε να δομηθεί ένα πρότυπο πολιτικής ανάπτυξης και διάχυσης, της ύπαρξης αναξιοποίητων φυσικών πόρων και της ανάγκης ενεργούς συμμετοχής του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού και των τοπικών φορέων, οι οποίοι έχοντας άμεση επαφή με τα προβλήματα μπορούν να θέσουν τους όρους και το πλαίσιο ανάπτυξης.

Πάνω σε αυτό το θεωρητικό πρότυπο στηρίχθηκε και στηρίζεται η αναπτυξιακή προσπάθεια που συντελείται στην Ευρυτανία. Πράγματι ένα πρωταρχικό συμπέρασμα που ανακύπτει από τη διεξοδική ανάλυση των δεδομένων του Νομού που προηγήθηκε είναι ότι, λόγω κυρίως της έλλειψης αστικών κέντρων και της ύπαρξης μεγάλου αριθμού διάσπαρτων και μικρού μεγέθους οικισμών, θα πρέπει να ακολουθήσει τη στρατηγική της ολοκληρωμένης – ενδογενούς ανάπτυξης. Όπως παρατηρήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια το συγκεκριμένο αναπτυξιακό πρότυπο βρίσκει εφαρμογή στην περιοχή και έχει ξεκινήσει η υλοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί, σε άλλες περιπτώσεις με μεγαλύτερη και σε άλλες με μικρότερη

επιτυχία, όπως η αξιοποίηση των φυσικών πόρων, η ανάπτυξη κλάδων με συγκριτικό πλεονέκτημα, η ενεργοποίηση τοπικών φορέων στην αναπτυξιακή διαδικασία και η ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας. Βασικό εργαλείο σε αυτό το εγχείρημα είναι οι ειδικές μορφές τουρισμού, οι οποίες βρίσκουν γόνιμο έδαφος ανάπτυξης στην περιοχή και συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις για αειφόρο ανάπτυξη, δηλαδή ήπια τουριστική ανάπτυξη συμβατή με την περιβαλλοντική προστασία και την ανανέωση των φυσικών πόρων.

Επιχειρώντας να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό οι θεωρητικές αρχές του προτύπου της τοπικής, ενδογενούς ανάπτυξης επιβεβαιώνονται στην αναπτυξιακή διαδικασία, υπό όρους τουριστικής ανάπτυξης, της Ευρυτανίας, καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Αξιοποίηση ενδογενούς δυναμικού και πλουτοπαραγωγικών πηγών.

Πράγματι ο αναπτυξιακός σχεδιασμός είχε ως επίκεντρο τους φυσικούς πόρους της περιοχής. Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εκμετάλλευση του συγκριτικού πλεονεκτήματος που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον, μέσω μίας πολιτικής προώθησης των ειδικών μορφών τουρισμού, στην οποία βέβαια έχει ενσωματωθεί η οικολογική ευαισθησία. Το γεγονός ότι οι φυσικοί πόροι συνιστούν την κυριότερη πηγή πλούτου και η προστασία τους αποτελεί κύρια προτεραιότητα έχει γίνει συνείδηση στον τοπικό πληθυσμό.

- Δυναμική παρουσία της τοπικής επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για μία καθαρά ενδογενή αναπτυξιακή διαδικασία. Νέοι επιχειρηματίες, διαβλέποντας τις ευοίωνες προοπτικές του τουριστικού κλάδου στο Νομό, κατεύθυναν τις επενδύσεις τους προς τις τουριστικές επιχειρήσεις, κάνοντας χρήση των σχετικών αναπτυξιακών κινήτρων. Με αυτόν τον τρόπο ενεργοποίησαν και χρησιμοποίησαν αποτελεσματικά τους τοπικούς πόρους αλλάζοντας τη ροή της αναπτυξιακής διαδικασίας. Ταυτόχρονα προσπαθώντας να αντεπεξέλθουν στον υψηλό ανταγωνισμό έδειξαν ικανοποιητικά αντανakλαστικά σε θέματα καινοτομίας και τεχνολογίας καθώς και άμεση προσαρμογή στις απαιτήσεις της διαπεριφερειακής τουριστικής αγοράς. Μπορούμε, λοιπόν, να αναγνωρίσουμε ότι η τοπική επιχειρηματικότητα πρωταγωνιστεί στην τοπική αναπτυξιακή διαδικασία, προσδίδοντάς της ένα χαρακτήρα αυτονομίας.

Η συμβολή των τοπικών επιχειρήσεων στην τοπική ανάπτυξη θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερη αν είχε δοθεί εντονότερη έμφαση στην στήριξή τους από τις τοπικές αρχές. Οι σχετικές πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν κρίνονται ανεπαρκείς. Η συγκρότηση ενός οργανισμού υποστήριξης με στόχο την παροχή συμβουλών,

πληροφόρησης, τεχνικής στήριξης αλλά και την ενθάρρυνση διεπιχειρηματικών συνεργασιών θα μπορούσε να δώσει σαφώς μεγαλύτερη ώθηση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την τοπική οικονομία.

Οι παρεμβάσεις των τοπικών αρχών προς αυτή την κατεύθυνση περιορίστηκαν σε κάποια προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης του ανθρώπινου δυναμικού του Νομού σε θέματα τουρισμού και αγροτουρισμού.

Ορισμένα ενδεικτικά μέτρα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας από την κεντρική και τοπική εξουσία είναι οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο και νέες τεχνολογίες, η διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων, κύρια των μικρομεσαίων, στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, παροχή πληροφοριών από κρατικούς φορείς που σχετίζονται με τους επιχειρηματικούς κινδύνους, την οργάνωση, τον σχεδιασμό και την διαχείριση των επιχειρήσεων.

- Ισχυρός ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των τοπικών φορέων. Σε ένα Νομό αποκομμένο από τα κέντρα αποφάσεων και με ελάχιστη πρόσβαση στην κεντρική εξουσία, όπως η Ευρυτανία, επιβάλλεται η αναπτυξιακή στρατηγική να βασίζεται σε ένα αποκεντρωτικό θεσμικό πλαίσιο που θα αναδεικνύει τον ρόλο της Αυτοδιοίκησης. Η θέσπιση του Β' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η ευρύτερη πολιτική βούληση για μεταβίβαση πόρων και αρμοδιοτήτων προς τους ΟΤΑ διαμόρφωσε τις συνθήκες για την ικανοποίηση θεμελιωδών προϋποθέσεων εφαρμογής της τοπικής ανάπτυξης και τους έδωσε την ευκαιρία ανάληψης πρωτοβουλιών ενεργοποίησης ενδογενών παραγωγικών δυνάμεων.

Στην Ευρυτανία η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έδωσε έμφαση στην κάλυψη των αναγκών σε υποδομές, οι οποίες αποτελούν προαπαιτούμενο για την Τοπική Ανάπτυξη. Παρά το ουσιαστικό έργο που έχει επιτελέσει σε αυτόν τον τομέα, υπάρχει μεγάλη απόσταση που πρέπει να διανυθεί, κυρίως σε ότι αφορά τις απομακρυσμένες από την κεντρική τουριστική ζώνη χωρικές μονάδες. Επίσης, όπως παρουσιάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, μέσω της Αναπτυξιακής Εταιρίας «ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ Α.Ε.», έχει υλοποιήσει αρκετές δράσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα συμμετέχοντας σε μία σειρά από προγράμματα. Έχει ακόμη ενεργό ρόλο στην τουριστική πολιτική του Νομού, μέσω της διαχείρισης του Χιονοδρομικού Κέντρου.

Οι παρεμβάσεις του Α' βαθμού Αυτοδιοίκησης είναι αποφασιστικές και αποτυπώνονται κυρίως στη δράση του Δήμου Καρπενησίου, μέσω της ΔΕΠΑΚ και του Γραφείου Τουρισμού, που προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες προβάλλοντας τα

τοπικά αξιοθέατα, μετέχοντας στη διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής και συντονίζοντας τη δράση τοπικών φορέων.

Οι τοπικοί κοινωνικοί και επαγγελματικοί φορείς καταβάλλουν αξιέπαινες προσπάθειες αφενός για την τουριστική προβολή του Νομού και αφετέρου για την δραστηριοποίηση και την ανάπτυξη δεκτικότητας της τοπικής κοινωνίας σε αναπτυξιακές δραστηριότητες και την ενθάρρυνση ανάληψης επιχειρηματικής δράσης.

Η προϋπόθεση, λοιπόν, που θέτει το θεωρητικό πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης για ενισχυμένη συμμετοχή της Αυτοδιοίκησης στον αναπτυξιακό προγραμματισμό και ισχυρό ρόλο των τοπικών κοινωνικών εταίρων επιβεβαιώνεται. Επιπλέον μέσα από τη δραστηριοποίηση αυτών έχει επιτευχθεί η «τοπική κοινωνική συναίνεση» και η ευρεία αποδοχή των αναπτυξιακών προοπτικών, σημείο εξαιρετικά κρίσιμο για την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία.

- **Αναδιάρθρωση οικονομικών δραστηριοτήτων.** Οι επιλογές των τοπικών επιχειρηματιών και η δυναμική ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού σηματοδότησαν την απαρχή μιας διαδικασίας μετασχηματισμού του τοπικού παραγωγικού συστήματος και ειδικότερα αναδιάρθρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Η ανερχόμενη πορεία του τουρισμού δεν επιδείνωσε την καθοδική τάση που εμφάνιζαν στην προτουριστική περίοδο άλλοι τομείς της τοπικής οικονομίας. Αντίθετα έχει θέσει τις βάσεις για την παράλληλη ανάπτυξή τους. Παρατηρείται, λοιπόν, τόνωση των ενδοπεριφερειακών ροών και αλληλεξαρτήσεων που οφείλεται στις θετικές διασυνδέσεις που έχουν δημιουργήσει οι ξενοδοχειακές και τουριστικές επιχειρήσεις, από την άποψη της παραγωγής αλλά και της απασχόλησης, με μικρές βιοτεχνικές μονάδες, επιχειρήσεις επεξεργασίας τοπικών αγροτικών προϊόντων και μικρές αγροτοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Οι μικρές παραγωγικές μονάδες παραμένουν λιγιστές, αλλά αυξάνονται αριθμητικά με ικανοποιητικούς ρυθμούς και εξειδικεύονται σύμφωνα με τις ανάγκες του τουρισμού. Αντίστοιχη πορεία ακολουθεί και ο πρωτογενής τομέας, ο οποίος προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της ζήτησης για παραδοσιακά και οικολογικά προϊόντα. Έτσι δημιουργούνται άμεσοι και έμμεσοι δεσμοί συμπληρωματικότητας με τις ξενοδοχειακές και τουριστικές επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα την θετική ανακατανομή του εισοδήματος και την επέκταση των εσωτερικών αγορών.

- **Μείωση χωρικών ανισοτήτων.** Μια πρώτη αδυναμία που μπορούμε εύκολα να εντοπίσουμε σε αυτή την αναπτυξιακή διαδικασία είναι η χωρική μονομέρεια στην ανάπτυξη. Στο εσωτερικό του Νομού βρίσκεται σε εξέλιξη ένα φαινόμενο αναπτυξιακής πόλωσης με κύριο χαρακτηριστικό την υπερσυγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων στην κεντρική ζώνη (Δήμοι Καρπενησίου και Ποταμιάς κατά πρώτο λόγο και δευτερευόντως ο άξονας Ποταμιάς – Προυσού). Στους υπόλοιπους οικισμούς του Νομού βρίσκουμε την άλλη όψη του νομίσματος με ανεπάρκεια υποδομών, υποτυπώδη τουριστική ανάπτυξη και γενικότερη δυσχέρεια στην ενεργοποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Αυτή η άνιση κατανομή της ανάπτυξης στο χώρο αποτυπώνεται και στη δημογραφική ταυτότητα του Νομού, η οποία εμφανίζει δύο όψεις. Παρατηρείται η διαμόρφωση δύο διακριτών περιοχών με απολύτως διαφορετικά πληθυσμιακά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Από τη μία πλευρά η σχετικά εύρωστη «αστική και κεντρική ζώνη», η οποία όχι μόνο δεν παρουσιάζει πληθυσμιακές απώλειες αλλά επεκτείνεται διαρκώς. Από την άλλη πλευρά οι εσωτερικές ορεινές περιοχές του Νομού με σαφέστατα προβληματικό χαρακτήρα, έντονο το πρόβλημα της πληθυσμιακής γήρανσης και άμεσο τον κίνδυνο της πληθυσμιακής αφαίμαξης, αφού υπάρχει σημαντική μεταναστευτική ροή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού τόσο προς την κεντρική ζώνη του Νομού όσο και προς άλλα αστικά κέντρα εκτός Ευρυτανίας. Κρίνεται, λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη οικονομικής και δημογραφικής ενδυνάμωσης αυτών των περιοχών.

Τα παραπάνω φανερώνουν τον εν μέρει στρεβλό αναπτυξιακό προγραμματισμό. Υποτίθεται ότι τα χορηγούμενα κίνητρα για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού εξυπηρετούσαν αυτόν ακριβώς τον στόχο της οικονομικής τόνωσης και της ανάπτυξης περιοχών της υπαίθρου που βασίζονται στον πρωτογενή τομέα, χωρίς επεμβάσεις στο περιβάλλον και αλλοίωση αυτού. Τα αποτελέσματα όμως δεν επιβεβαιώνουν στο έπακρο τις προσδοκίες. Οι αποδέκτες των προνομίων που παρέχουν τα σχετικά προγράμματα αγροτουρισμού δεν απασχολούνται, κατά μεγάλο ποσοστό, στη γεωργία και την κτηνοτροφία και παράλληλα επέλεξαν να χωροθετήσουν τα αγροτουριστικά καταλύματα εντός της κεντρικής τουριστικής ζώνης.

Έτσι τα κίνητρα ανάπτυξης του αγροτουρισμού αντί να λειτουργήσουν ενισχυτικά για τον πρωτογενή τομέα και τις αγροτικές περιοχές κατ' επέκταση και να του προσφέρουν συμπληρωματικά εισοδήματα, σε πολλές περιπτώσεις έδρασαν ανταγωνιστικά, αφού πολλοί νέοι εγκαταλείπουν τις αγροτικές τους εργασίες και

στρέφονται στον «αγροτουρισμό» που τους εξασφαλίζει καλύτερες συνθήκες εργασίας και υψηλότερες οικονομικές απολαβές. Ωστόσο οφείλουμε να αναγνωρίσουμε τη θετικότατη επίδραση από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην ευρύτερη περιοχή στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος και δεν τίθεται σε αμφισβήτηση η σημασία του ως οικονομική δραστηριότητα.

Πρόσθετοι λόγοι που τα αγροτουριστικά καταλύματα των περιοχών εκτός κεντρικής ζώνης δεν έχουν αποδώσει τα αναμενόμενα είναι η έλλειψη μέριμνας για συνοδευτικές ενέργειες όπως η συνεργασία με τουριστικά γραφεία και υπηρεσίες προβολής του τουρισμού, η ανεπάρκεια σε υποδομές και συμπληρωματικές δραστηριότητες και η ελλιπής ανάδειξη των πολιτιστικών τους πόρων.

Συμπυκνώνοντας τα παραπάνω μπορούμε να διαπιστώσουμε το έλλειμμα ανάλυσης των τοπικών δυνατοτήτων και αναγκών από τις αρμόδιες αρχές τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Ενώ υπάρχει ένα σύστημα συγκεκριμένων αρχών με βάση τις οποίες επιδιώκεται η ενδογενής – τοπική ανάπτυξη, δεν φαίνεται να έχουν ληφθεί υπόψη ιδιομορφίες και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά επιμέρους χωρικών ενότητων του Νομού. Ένας ενδεχόμενος τρόπος αντιμετώπισης αυτής της αδυναμίας είναι η οριοθέτηση «μικροπεριφερειών προγραμματισμού» στο Νομό, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στα πραγματικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του Νομού. Το βασικό κριτήριο οριοθέτησης θα πρέπει να είναι η ομοιογένεια των χωρικών μονάδων, η οποία προσδιορίζεται στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, την παραγωγική διάρθρωση και προσανατολισμό, το επίπεδο ανάπτυξης και τις τοπικές παραδόσεις, ενώ θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ροές και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των οικισμών καθώς και η λειτουργική τους συνεκτικότητα.

Πέρα από τον έλεγχο εφαρμογής των θεωρητικών αρχών του ενδογενούς αναπτυξιακού προτύπου στην Ευρυτανία, κρίνεται χρήσιμο να αναφερθούμε και σε επιμέρους ζητήματα που αφορούν δυσλειτουργίες ή παραλείψεις και δυσχεραίνουν την αναπτυξιακή προσπάθεια.

Ως ένα αδύνατο σημείο της αναπτυξιακής προσπάθειας μπορεί να θεωρηθεί η λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου. Η σημασία του χειμερινού τουρισμού και ειδικότερα του Χιονοδρομικού Κέντρου έχει υπερτονιστεί κατά την προηγούμενη ανάλυση, αφού γύρω από αυτό έχει δομηθεί το τουριστικό προϊόν του Νομού. Παρά το γεγονός ότι αποτελεί βασικό κίνητρο επίσκεψης της περιοχής και προκαλεί θετικές

διασυνδέσεις με πολλές τοπικές οικονομικές δραστηριότητες, τα οικονομικά στοιχεία φανερώσουν αρνητικό απολογισμό της λειτουργίας του. Με δεδομένο τον μεγάλο όγκο επισκεπτών η εικόνα αυτή θα πρέπει να αποδοθεί σε λανθασμένες επιλογές και παραλείψεις σε θέματα διοίκησης και διαχείρισης, ενώ ενδεχομένως να έχει στοιχίσει η έλλειψη τεχνογνωσίας από την πλευρά της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης που έχει και την ευθύνη του Χιονοδρομικού Κέντρου.

Η προσπάθεια μεταβίβασης της πλειοψηφίας των μετοχών στα ΕΤΑ, η οποία δεν φαίνεται να καρποφορεί, αποτελεί μία λύση υπέρβασης της κρίσης, αλλά δεν προσιδιάζει με τα χαρακτηριστικά της Τοπικής Ανάπτυξης. Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να οργανώσει ένα πλάνο εξυγίανσης, διατηρώντας τον έλεγχο του Χιονοδρομικού Κέντρου, αναζητώντας στρατηγικό επενδυτή στον οποίο θα εκχωρούσε το management και παράλληλα να προσέλκυε εντόπιους επιχειρηματίες να συμμετάσχουν επανεπενδύοντας τοπικά κεφάλαια. Με αυτόν τον τρόπο θα ήταν εφικτή η διατήρηση μιας αυτονομίας στην ευρύτερη αναπτυξιακή προσπάθεια και η μείωση του βαθμού εξάρτησης από άλλα οικονομικά κέντρα.

Η κατασκευή του υπερσύγχρονου Αθλητικού Κέντρου Καρπενησίου αφενός αναβάθμισε την περιοχή στο σύνολό της και της προσέδωσε ένα ισχυρό πλεονέκτημα στον αθλητικό τουρισμό, αφετέρου δε επανέφερε στο προσκήνιο το πρόβλημα της υπερσυγκέντρωσης δραστηριοτήτων στην Πρωτεύουσα του Νομού και τις ανισότητες που συνεπάγεται. Η χωροθέτηση του Αθλητικού Κέντρου σε μία περιοχή εκτός κεντρικής ζώνης θα έδινε πνοή στη συγκεκριμένη χωρική μονάδα, γεννώντας εισόδημα και απασχόληση και βελτιώνοντας θεαματικά τις υποδομές της. Επιπλέον η μέχρι σήμερα υποτυπώδης λειτουργία του Κέντρου, λόγω της έλλειψης συντονισμού των τοπικών φορέων και των γραφειοκρατικών καθυστερήσεων, έχει στερήσει σημαντικά έσοδα από τον Νομό.

Ένας ακόμη παράγοντας της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης που χρήζει σημαντικής βελτίωσης είναι οι πληθυσμιακές ομάδες στις οποίες απευθύνεται το τουριστικό προϊόν της Ευρυτανίας. Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά των τουριστών της Ευρυτανίας διαπιστώνουμε απογοητευτική προσέλευση αλλοδαπών επισκεπτών και αποκλειστική στήριξη σε ημεδαπούς επισκέπτες. Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι αρκετά δημοφιλής σε πολλές χώρες του εξωτερικού και η Ευρυτανία θα μπορούσε να διεισδύσει σε αυτές τις αγορές με προφανή θετικά αποτελέσματα. Η ολιγορία που παρατηρείται στον συγκεκριμένο τομέα χρεώνεται στην απουσία σύνδεσης των τοπικών ξενοδοχειακών και τουριστικών επιχειρήσεων με ένα οργανωμένο διεθνές

δίκτυο tours operators και στην ανεπάρκεια των κοινωνικών υποδομών και εξυπηρετήσεων για αλλοδαπούς.

Συμπερασματικά, η περίπτωση της Ευρυτανίας αποτελεί αναμφισβήτητα μια περίπτωση ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης. Η από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση της ανάπτυξης αποτελεί μια βιώσιμη αναπτυξιακή στρατηγική για την τοπική οικονομία, αφού έχει εκπληρώσει σε ικανοποιητικό βαθμό στόχους όπως η δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του τοπικού πληθυσμού και η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ του Νομού και της υπόλοιπης χώρας. Ταυτόχρονα η δυναμική παρουσία του ενδογενούς κεφαλαίου, η οποία μεταφέρεται σε όλες τις διαστάσεις της κοινωνικο-οικονομικής δομής με διάφορους μηχανισμούς και διαδικασίες και η παράλληλη απουσία μεγάλων εξωγενών κεφαλαίων μειώνει δραστικά την εξάρτηση της περιοχής από τα κέντρα εξουσίας και ενισχύει την αυτονομία της.

Κινητήρια δύναμη της αναπτυξιακής προσπάθειας είναι η προώθηση των ήπιων μορφών τουρισμού. Η Ευρυτανία κατόρθωσε να μετατρέψει τη ζήτηση για καλύτερη ποιότητα ζωής, την οποία δεν μπορούν να προσφέρουν οι αστικές περιοχές, σε προϊόντα και υπηρεσίες πραγματικής οικονομικής αξίας που οδηγούν σε αύξηση της ευημερίας των κατοίκων της.

Βέβαια η παραπάνω περιγραφή δεν θα πρέπει να παραπέμπει σε μια ιδεατή κατάσταση. Έχει ήδη γίνει αναφορά σε λάθη και παραλείψεις, ενώ έντονη είναι η αίσθηση ότι δεν υπάρχει ένα συγκροτημένο και συγκεκριμένο αναπτυξιακό πλάνο από τους τοπικούς φορείς ούτε και κάποιος σαφώς καθορισμένος στόχος αναφορικά με το επιθυμητό και προσδοκώμενο επίπεδο ανάπτυξης. Η αποσπασματικότητα των τοπικών πρωτοβουλιών οδηγεί συχνά σε περιορισμένης εμβέλειας αποτελεσματικότητα πολλών δράσεων με συνέπεια την απώλεια σημαντικών ευκαιριών και την επιβράδυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η ανάπτυξη επιδιώκεται με βάση κάποιες γενικές αρχές, οι οποίες όμως δεν συνοδεύονται από επαρκή ανάλυση των τοπικών δυνατοτήτων και αναγκών. Παράλληλα έχει αγνοηθεί η αναγκαιότητα ανάλυσης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των τοπικών παρεμβάσεων σε σχέση με τους στόχους που έχουν τεθεί. Έτσι δεν είναι δυνατόν να διασφαλιστεί η ορθή χρήση των οικονομικών πόρων, η διαφάνεια των διαδικασιών και η δυνατότητα διεξαγωγής δημοσίου διαλόγου σε σχέση με τις προτεραιότητες και τα αποτελέσματα.

Τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης σίγουρα δεν μπορούν να γενικευτούν για όλες τις ορεινές περιοχές της χώρας, καθώς μπορεί τα προβλήματα τους να είναι παρόμοια, αλλά οι ευκαιρίες για ανάπτυξη είναι διαφορετικές. Αυτές οι ευκαιρίες καθορίζονται από παράγοντες όπως η απόσταση από τα αστικά κέντρα, η ιστορική εξέλιξη, το κοινωνικό και πολιτιστικό περιεχόμενο, η ενδογενής δυναμική. Συνεπώς δεν υπάρχει «συνταγή» για την ανάπτυξη, εφαρμόσιμη σε κάθε περίπτωση. Κάθε ορεινή χωρική ενότητα πρέπει να προσπαθήσει να βρει και να ακολουθήσει τον δικό της δρόμο για την ανάπτυξη, έχοντας ως οδηγό τις αρχές της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης. Βέβαια οι πολιτικές τοπικής ανάπτυξης δεν θα πρέπει να λειτουργούν ως υποκατάστατο αλλά ως συμπλήρωμα της εθνικής περιφερειακής πολιτικής, αφού δεν παύουν να αφορούν ανοικτές οικονομίες που επηρεάζονται από εξωγενείς παράγοντες.